

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**DOHODKOVNA NEENAKOST V SLOVENIJI – PRIMERJAVA
PREDTRANZICIJSKEGA IN TRANZICIJSKEGA OBDOBJA**

Ljubljana, marec 2004

KARMEN TRIPIČ

IZJAVA

Študentka Karmen Tripič izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Mitje Čoka in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

1. UVOD.....	1
2. DOHODKOVNA NEENAKOST.....	2
2.1. OPREDELITEV POJMA NEENAKOSTI.....	2
2.1.1. Osnovni koncepti: neenakost, revščina in blaginja	2
2.2. KONCEPT DOHODKOVNE NEENAKOSTI	2
2.2.1. Dohodkovna neenakost med državami.....	3
2.2.2. Dohodkovna neenakost znotraj ene države.....	3
2.2.3. Globalna neenakost v distribuciji dohodka	4
2.3. ZAKAJ JE DOHODKOVNA NEENAKOST PEREČ PROBLEM?	4
2.3.1. Pogledi akademske ekonomije na problem neenakosti.....	5
2.4. VZROKI ZA PORAST ZANIMANJA O PROBLEMATIKI NEENAKOSTI.....	5
2.5. VPLIV DOHODKOVNE NEENAKOSTI NA GOSPODARSKO RAST	6
2.5.1. Kronološki razvoj teorij o neenakosti v drugi polovici dvajsetega stoletja.....	6
2.6. POSLEDICE NEENAKOSTI	8
2.6.1. Večanje premoženja	8
3. TRANZICIJA.....	8
3.1. TRANZICIJA V SLOVENIJI.....	9
3.2. ZNAČILNOSTI RAZDELITVE DOHODKA V PREDTRANZICIJSKEM OBDOBJU	10
3.2.1. Značilnosti trga dela in socialne politike v socializmu.....	10
3.2.2. Kompozicija dohodka in dohodkovna neenakost.....	11
3.3. DOHODKOVNA NEENAKOST V OBDOBJU TRANZICIJE	13
3.3.1. Skupne značilnosti tranzicijskih držav	13
3.3.2. Faktorji povečanja neenakosti.....	14
4. MERJENJE DOHODKOVNE NEENAKOSTI.....	16
4.1. KRITERIJI	17
4.2. DECILNO IN KVINTILNO RAZMERJE.....	17
4.3. GINIJEV KOEFICIENT IN LORENZOVA KRIVULJA	18
4.3.1. Dekompozicija Ginijevega koeficienta po faktorskih dohodkih.....	19
4.4. ATKINSONOV KOEFICIENT	20
4.5. MERE SPLOŠNE ENTROPIJE	21
5. DOHODKOVNA NEENAKOST V SLOVENIJI: PRED TRANZICIJO IN TRANZICIJA	23
5.1. ZMAGOVALCI IN PORAŽENCI TRANZICIJE V SLOVENIJI	23
5.2. ANALIZA DOHODKOVNE NEENAKOSTI V LETIH 1983, 1993 IN 1998.....	24
5.3. PODATKI IN METODOLOGIJA.....	24

5.4. STRUKTURA DOHODKA PO POSAMEZNIH DOHODKOVNIH VIRIH	25
5.4.1. <i>Vertikalna struktura dohodkovnih virov</i>	25
5.4.2. <i>Horizontalna struktura dohodkovnih virov</i>	28
5.5. DOHODKOVNA RAZPRŠENOST	30
5.6. DOHODKOVNA NEENAKOST	31
5.6.1. <i>Ginijev koeficient, decilna razmerja in Lorenzova krivulja</i>	32
5.6.2. <i>Dekompozicija neenakosti po posameznih dohodkovnih komponentah</i>	33
5.6.3. <i>Atkinsonov koeficient</i>	36
5.6.4. <i>Mere splošne entropije</i>	36
5.6.5. <i>Primerjava rezultatov mer neenakosti</i>	37
6. SKLEP	37
7. LITERATURA	39
PRILOGE	I

1. UVOD

Dohodkovna neenakost kot izoliran element gledano z ekonomskega stališča ne vsebuje negativnega konotacije. V očeh homo economicusa je razprava ali je enakost pomembna, katerim ciljem se je primerno in tudi potrebno za doseganje večje egalitarnosti v družbi odpovedati, popolnoma brezpredmetna. Vendar pa se pojavi problem, ko prestopimo iz teoretsko opredeljenega gospodarstva, kjer sta trg in Smithova nevidna roka potrebni in hkrati tudi zadostni pogoj za učinkovito delovanje, v realni svet. Svet, v katerem so poleg gospodarskega razvoja in razvoja institucij, ki le-tega podpirajo, pomembni tudi ljudje.

Razmišljanje v tej luči je bil ključni povod za izbiro teme diplomskega dela, v katerem sem distribucijo dohodka med gospodinjstvi analizirala na primeru Slovenije v letih 1983, 1993 in 1998, kar je hkrati omogočilo tudi pregled in primerjavo značilnosti in posebnosti v razdelitvi dohodka med socialističnimi in kapitalističnimi gospodarstvi.

Diplomsko delo začnjam s predstavitvijo osnovnih konceptov dohodkovne neenakosti. Dohodkovna neenakost je interdisciplinarna problematika in je kot take ne moremo obravnavati kot izključno ekonomski problem, pri katerem bi na osnovi matematično izračunljivih kazalcev o razlikah v razpoložljivem dohodku posameznikov, gospodinjstev ali držav (ko govorimo o meddržavni neenakosti) postavili verodostojne trditve. Neenakost vključuje tudi dojemanje pravičnosti in etiko, kot najpomembnejše pa bi izpostavila implikacije le-te na družbeno socialno okolje. V tem poglavju, s pomočjo mnenj nekaterih uglednih akademskih ekonomistov, pozornost posvečam tudi vprašanju, zakaj in čemu je dohodkovna neenakost pereč problem. Teorija je na tem mestu podkrepljena z izsledki raziskav, ki so neenakost v razdelitvi dohodka in njene implikacije proučevali v različnih družbenoekonomskih okoljih, čemur sledi kronološki pregled razvoja teorij o neenakosti v drugi polovici dvajsetega stoletja.

Tretje poglavje je posvečeno značilnostim razdelitve dohodka v pred - in medtranzicijskem obdobju v Sloveniji in drugih tranzicijskih državah.

V četrtem poglavju so predstavljene mere dohodkovne neenakosti, ki sem jih v petem poglavju uporabila v empirični analizi distribucije razpoložljivega dohodka med slovenskimi gospodinjstvi. Poleg »klasičnih« kazalcev, kot so Ginijev koeficient, njegova dekompozicija po posameznih dohodkovnih virih, Lorenzova krivulja ter decilno in kvartilno razmerje, sem pri analizi uporabila tudi Atkinsonov koeficient ter tri predstavnike mer splošne entropije. Ena od temeljnih slabosti Ginijevega koeficienta je namreč v tem, da ne omogoča primerjave dveh porazdelitev, pri katerih se Lorenzovi krivulji sekata, in v takem primeru je priporočljiva oziroma celo potrebna uporaba drugih sumarnih mer neenakosti.

Diplomsko delo je zaključeno s primerjavo rezultatov različnih mer neenakosti, čemur sledi sklepno poglavje, v katerem so ponovljene najpomembnejše ugotovitve.

2. DOHODKOVNA NEENAKOST

2.1. Opredelitev pojma neenakosti

Splošna opredelitev koncepta ekonomske neenakosti je skorajda nemogoča, saj le-ta poleg ekonomskih kazalcev dohodkovne distribucije vključuje tudi subjektivno dožemanje pravičnosti in etiko. Ta lastnost pa ji na drugi strani omogoča značaj multidisciplinarne problematike. Ker me bodo v nadaljevanju zanimali predvsem ekonomski, merljivi in dokazljivi koncepti neenakosti, bo na mestu sledeča opredelitev: s pojmom neenakost razumemo distribucijsko razpršenost dohodka, potrošnje ali kateregakoli drugega indikatorja blaginje populacije.

2.1.1. Osnovni koncepti: neenakost, revščina in blaginja

Koncepta neenakosti in revščine sta si zelo blizu, pri določeni ravni povprečnega dohodka bo višja stopnja dohodkovne neenakosti pomenila, da bo višji odstotek obravnavane populacije živel v dohodkovni revščini. Vendar je potrebno poudariti, da je neenakost širši pojem kot revščina. Proučevanje in reševanje slednje je namreč omejeno le na spodnji del dohodkovne lestvice, medtem ko neenakost zajema celotno dohodkovno distribucijo. Pri tem so dohodki posameznikov v najvišjih percentilih in na sredini dohodkovne lestvice ter število teh posameznikov enako pomembni kot višina dohodka ljudi pod premico revščine (poverty line) in njihov delež v celotni populaciji. Na drugi strani pa je neenakost precej ožji pojem od blaginje. Kljub razlikam med obravnavanimi koncepti, neenakostjo, revščino in blaginjo, pa obstajajo tudi že predlogi za vključitev vseh treh v skupno mero blaginje, predlagane s strani Amartye Sena¹.

2.2. Koncept dohodkovne neenakosti

V literaturi se pod pojmom neenakost v razdelitvi dohodka uporablja tridimenzionalen koncept obravnavanja tega družbenoekonomskega problema. Tako lahko govorimo o neenakosti v distribuciji dohodka med državami, o dohodkovni neenakosti znotraj ene države, ali pa o globalni neenakosti.

¹ <http://www.worldbank.org/poverty/inequal/abstracts/empiric/index.htm>

Slika 1: Koncept dohodkovne neenakosti

<i>Koncept dohodkovne neenakosti</i>	<i>Meddržavna neenakost</i>	<i>Neenakost znotraj držav</i>	<i>Globalna neenakost</i>
<i>Kaj meri?</i>	Neenakost v povprečnih dohodkih med državami.	Razlike v dohodkih bogatih in revnih znotraj držav.	Razlike v dohodkih bogatih in revnih, ne glede na državno pripadnost.
<i>Kaj kažejo rezultati?</i>	Divergenca	Povečana neenakost v številnih državah (npr.: Brazilija, Kitajska, ZDA), toda nizek in stabilen nivo neenakosti v drugih (npr.: Kanada, Francija, Japonska).	Konvergenca

Vir: Loungani, 2003, str. 23.

2.2.1. Dohodkovna neenakost med državami

Enota merjenja pri analizi dohodkovne neenakosti med državami je povprečni dohodek, ki ga državljani ene države dosega v primerjavi z drugo državo. Neenakost, merjena na ta način, se je v preteklih desetletjih brez dvoma povečala. Ta pojav je slikovito opisal harvardski ekonomist Lant Prichett: »Divergence, big time.« Povprečni dohodki razvitih držav so se stanovito zviševali, povprečni dohodki nerazvitih držav pa so stagnirali ali se celo zmanjševali (Loungani, 2003, str. 22).

2.2.2. Dohodkovna neenakost znotraj ene države

Rast meddržavne neenakosti ne omogoča direktne implementacije enakega trenda gibanja tudi v drug koncept neenakosti, tj. v neenakost v distribuciji dohodka znotraj ene države, ki se najpogosteje meri z Ginijevim koeficientom. Raziskave namreč dokazujejo, da se je neenakost v določenih državah resnično povečala, vendar pa je v drugih ostala na enaki ravni ali pa se je celo zmanjšala.

➤ **Razvite države**

Vrednosti Ginijevega koeficienta v razvitih državah kot so Japonska, evropske države ter Kanada, so v zadnjih dvajsetih letih stabilne v rangi med 0,25 in 0,30. Na drugi strani se je vrednost tega koeficienta občutno povečala v Združenih državah Amerike, kjer je bil v obdobju 1979–1997 zabeležen porast iz 0,47 na 0,56 (Dragulescu, Yakovenko, 2000, str. 3). Za ilustracijo naj navedem le nekaj podatkov: ZDA, za katere je značilna največja dohodkovna neenakost,² so po pričakovani življenjski dobi v svetovnem merilu na 25. mestu, umrljivost v najrevnejših predelih velemest je

² V obdobju 1979-1997 se je dohodek gospodinjstev v najnižji (prvi) kvintilni skupini znižal za 1 odstotek, medtem ko se je dohodek najvišje (pete) kvintilne skupine povečal za 53 odstotkov. Še bolj zaskrbljujoč je podatek o povečanju dohodka v zadnjem, 99. percentilu, le-ta se je namreč povečal kar za 157 odstotkov. [<http://www.inequality.org/factsfr.html>].

višja kot v Bangladešu, 20,7 odstotkov ljudi je funkcionalno nepismenih (za primerjavo: na Švedskem le 7,5 odstotkov).

➤ **Države v razvoju**

Tudi za države v razvoju je značilno, da je v nekaterih distribucija dohodka med državljani bolj enakomerna in v drugih manj. Vrednost Ginijevega koeficienta v Koreji je, na primer, na ravni evropskih držav. Ta država se v literaturi postavlja tudi za vzor, kako je moč doseči velik napredek v gospodarski rasti in kljub temu ohraniti nivo dohodkovne neenakosti na relativno nizki ravni. Na drugi strani se omenja Brazilija z Ginijevim koeficientom v višini 0,60 (Loungani, 2003, str. 22).

2.2.3. Globalna neenakost v distribuciji dohodka

Za tretji koncept dohodkovne neenakosti je značilno, da zanemarja državni vpliv oziroma razlike v dohodkovni moči držav in se osredotoča le na razlike v dohodkih posameznikov, za katere je na osnovi opravljenih študij moč trditi, da se zmanjšujejo. Raziskave tako kažejo, da je povprečni prebivalec planeta danes v primerjavi z letom 1970 bogatejši, hkrati pa je enakomernejša tudi razdelitev dohodkov med posamezniki. Pri globalni neenakosti lahko torej govorimo o konvergenci in ne o divergenci kot pri meddržavni neenakosti. Vendar pa je potrebno omeniti, da je t. i. konvergenca do določene mere posledica gospodarskega napredka gosto naseljenih držav, kot so Kitajska, Indija in Vietnam, kar posledično pomeni, da se dohodkovni položaj ostalih 2,5 do 3 milijarde prebivalcev drugih držav v razvoju v veliki meri ni izboljšal (Loungani, 2003, str. 22).

Ker je namen moje diplomske naloge proučiti razvoj dohodkovne neenakosti v naši državi, se bom tudi na tej točki omejila na aspekt neenakosti, ki se pojavlja znotraj držav.

2.3. *Zakaj je dohodkovna neenakost pereč problem?*

Hkrati z rastočo nestrpnostjo do družbenega razslojevanja in razlikovanja, je koncept ekonomske neenakosti in nepravičnosti v razdelitvi doživiljal skozi razvoj človeške družbe korenite spremembe. V vsakem družbenozgodovinskem obdobju je bila tehtnost te problematike določena z njenim sovpadanjem v trenutno ekonomskopolitično ozadje (Ingham, 1995, str. 223).

Raven dohodka, ki ga posameznik dosega, je eden od ključnih faktorjev, ki vpliva na njegov življenjski standard. Korelacija med večanjem dohodka in večanjem obsega razpoložljivih potrošnih dobrin in storitev je pozitivna, kar pomeni, da višji dohodek *per se* omogoča doseganje višjega življenjskega standarda.

Problem dohodkovne neenakosti ima večdimenzionalne razsežnosti z največjim vplivom na socialne vidike življenja. Neenakost v dohodku rahlja socialno tkivo ter posredno in neposredno znižuje ne le kakovost življenja ljudi in zmanjšuje njihove znanje, pač pa posredno vpliva tudi na

gospodarsko uspešnost. Socialni problemi po eni strani predstavljajo neposredno breme državi (preko socialnih transferjev), posredni ter dolgoročno gledano hujši vpliv socialne nestrpnosti pa je njen negativen vpliv na človeški kapital (v očeh produkcijske funkcije, kjer igra poleg fizičnega kapitala, dela, naravnih virov in tehnologije pomembno vlogo), na povezanost posameznika z družbo in na njegovo motiviranost za delo (Hanžek, 1999, str. 176).

2.3.1. Pogledi akademske ekonomije na problem neenakosti

Spekter mnenj o teži problemov, ki izvirajo iz neenakosti v distribuciji dohodka, je širok. Na eni strani so akademiki, kot na primer Martin Feldstein, ki je prepričan, da večji problem kot neenakost predstavlja revščina. Po mnenju njegovih somišljenikov sta na dolgi rok gospodarski napredek in gospodarska rast ključna elementa za povečanje globalne blaginje in zato bi morala biti le-ta deležna večje pozornosti (Loungani, 2003, str. 23).

Na drugi strani je Joseph Schumpeter dejal, da se dosežki kapitalizma merijo v njegovi zmožnosti, da luksuzne materialne dobrine dá na razpolago tudi nižjim slojem prebivalstva.³ Dohodkovna neenakost, predvsem razlike v dohodkih najbogatejših na eni in najrevnejših na drugi strani predstavljajo največji neuspeh kapitalizma tudi po mnenju Paula Krugmana, ki je obravnavano problematiko proučeval na primeru ZDA in ugotovil, da je na prelomu tisočletja, 99. percentil ameriških davkoplačevalcev, ki predstavlja 13.000 gospodinjstev, prejel več kot 3 odstotke celotnega dohodka. Z drugimi besedami, 13.000 gospodinjstev je razpolagalo z dohodkom, enakim dohodku 20. milijonov najrevnejših gospodinjstev. Hkrati je bil dohodek najbogatejšega percentila 300-krat višji od povprečnega dohodka gospodinjstev (Lewis, 2003). Po mnenju Krugmana in njegovih somišljenikov je nevarnost, ki jo tak obseg koncentracije dohodka predstavlja, v tem, da pospešuje formacije egocentričnih in samozadostnih oligarhij, katerih primarna skrb je ohranitev in večanje lastnega bogastva in moči, četudi na račun neoblikovanja skupnosti z enakimi priložnostmi za vse člane (Loungani 2003, str. 23).

2.4. Vzroki za porast zanimanja o problematiki neenakosti

Razloge, da je tako med akademiki kot snovalci ekonomske in socialne politike problematika neenakosti deležna vedno večje pozornosti, lahko v grobem strnem v šest točk, in sicer:

- Empirične raziskave (pri tem so največkrat omenjene študije Svetovne banke) so zavrgle splošno sprejeto "resnico" o pozitivni korelaciji med gospodarsko rastjo in neenakostjo. Ocenjujejo, da je povezava pri analizi odvisnosti distribucije lastnine (assets) in gospodarske

³ Loungani je v svojem članku uporabil citat Josepha Schumpetra: »The capitalists achievement does not consist in providing silk stockings for queens but in bringing them within reach of factory girls (Loungani, 2003, str. 23).

rasti negativna. Z drugimi besedami, rezultati raziskav⁴ dokazujejo, da enakomernejša distribucija lastnine omogoča in povzroča hitrejšo gospodarsko rast.

- Zaradi počasnega reševanja problema revščine v mnogih državah se je pojavila potreba po ponovni ocenitvi ukrepov socialne politike ter po iskanju možnosti za zmanjševanje odstotka ljudi, živečih pod linijo revščine, z redistribucijskimi ukrepi.
- Številne študije⁵ so proučevale samostojen vpliv dohodkovne neenakosti (izključen je bil vpliv ravni revščine) na zdravstveno stanje prebivalstva. Pri tem so bili vključeni zdravstveni kazalci, kot sta oboletost in smrtnost, ter tudi socialni indikator, stopnja kriminalitete v državi.
- Nepopolnost kapitalskih trgov onemogoča prebivalcem z nizkimi dohodki dostop do kapitala. To po eni strani onemogoča njihov izstop iz začaranega kroga revščine, po drugi strani pa zmanjšuje alokacijo resursov znotraj gospodarstva, kar znižuje gospodarsko rast.
- Neučinkovitost davčnega sistema; če davčni sistem nima redistribucijskega efekta in celo povečuje razlike v dohodkih, potem ima to negativen vpliv na gospodarsko prosperiteto države.
- Zadnje študije se ukvarjajo tudi z vprašanjem, kako razlike v dohodkih znotraj in med gospodinjstvi, vplivajo na raven psihološkega stresa ter iz njega izhajajočih zdravstvenih in socialnih problemov.

2.5. Vpliv dohodkovne neenakosti na gospodarsko rast

Vrsta ekonomskih teorij govori o tem, da s povečevanjem neenakosti med ljudmi pozitivno vplivamo na gospodarsko rast države. Neenakost naj bi namreč prisilila ljudi k boljšemu in učinkovitejšemu delu. Drugi ekonomisti se s tem ne strinjajo in dokazujejo, da ima povečana neenakost negativen vpliv na gospodarsko rast predvsem posredno z naraščajočimi socialnimi problemi. V nadaljevanju zato predstavljam kronološki pregled teorij o neenakosti, ki so se prvenstveno ukvarjale z iskanjem pozitivne ali negativne povezave med gospodarsko rastjo na eni strani ter dohodkovno enakostjo oziroma neenakostjo na drugi.

2.5.1. Kronološki razvoj teorij o neenakosti v drugi polovici dvajsetega stoletja

Za razvite države je bil po drugi svetovni vojni značilen "nenapisan pakt" med delom in kapitalom, ki je vzdrževal neenakost in revščino na družbeno sprejemljivi ravni. V sedemdesetih letih, s pojavom neoliberalistične ekonomske politike in od tu izvirajoče ideje o tekmovanju kot sredstvu za hitrejšo gospodarsko rast, je prišlo do korenitega preobrata. Skorajda pod Machiavellijevim geslom: "Cilj posvečuje vsa sredstva", je bilo vse podrejeno gospodarski rasti, tj. cilju. Rezultat tako vodene ekonomske politike je bil vse prej kot zaželen. Kot ugotavljata Eatwell in Rao, je bil rezultat

⁴ Seznam študij je na voljo na spletnem naslovu:

<http://www.worldbank.org/poverty/inequal/abstracts/empiric/index.htm>.

⁵ Seznam študij in raziskav: <http://www.worldbank.org/poverty/inequal/abstracts/health/index.htm>.

neoliberalistične politike počasnejša gospodarska rast, povečana dohodkovna neenakost ter višja raven revščine (Hanžek, 1999, str. 176).

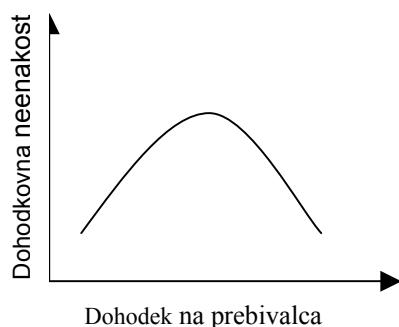
Najpomembnejši avtor, ki je postavil učinkovitost in posledično gospodarsko uspešnost države nasproti enakosti v razdelitvi agregatnega dohodka, je bil Arthur Okun, ki je zapisal:

"Neenakosti v življenjskem standardu in materialnem bogastvu odražajo sistem nagrad in kazni, ki spodbujajo prizadevanja in jih usmerjajo v družbenoproduktivne dejavnosti. Če sistem pri tem uspe, ustvari učinkovito ekonomijo. Prizadevanje za učinkovitost nujno povzroči neenakost. Tako se družbe soočajo z izbiro med učinkovitostjo in enakostjo" (Hanžek, 1999, str. 177).

Na drugi strani imamo stališče teoretikov razvojne teorije, ki na razvoj gledajo z drugačnega stališča. Izrinjanje med enakostjo in učinkovitostjo tu ne obstaja, saj v družbi ne gre za izbiro ekonomskega zmagovalca, ampak za razvoj družbe kot celote, kjer bi vsi imeli čim več. Griffin in McKinley sta zapisala, da gre za :*"Igro s pozitivno vsoto, v kateri vsi igralci dobijo"* (Hanžek, 1999, str. 177).

Na tem mestu je potrebno omeniti tudi znano teorijo o odnosu gospodarska rast – neenakost, ki jo je leta 1966 postavil Simon Kuznets. Gre za neke vrste kombinacijo predhodno omenjene neoliberalne in razvojne teorije. Kuznets je bil namreč mnenja, da je v začetni fazi razvoja dohodkovna neenakost pospeševalec gospodarske rasti, ko pa država doseže določeno stopnjo razvoja, mora le-to pričiti zmanjševati. Kuznetsovo teorijo si grafično lahko prikažemo kot krivuljo obrnjene črke U, kjer abscisna os predstavlja rast BDP, ordinatna pa dohodkovno neenakost.

Slika 2: Grafični prikaz Kuznetsove teorije

Empirične preverbe Kuznetsove teorije ne potrjujejo v širokem obsegu. Omenila bi Raovo študijo (1998) v kateri je avtor dokazal povezavo med dohodkovno neenakostjo in gibanjem BDP. Vrh Kuznetsove krivulje je bil v tej raziskavi dosežen pri 2.146 \$ per capita, kar vodi k logičnem sklepanju, da je ta teorija, če že, veljavna le za države na nizki stopnji razvoja, ki šele stopajo na pot industrializacije. Pri tem je potrebno tudi opozoriti na pomanjkljivost raziskave; avtor je ugotavljal le povezavo med obravnavanima spremenljivkama, ne pa tudi vzročno-posledičnega odnosa. Tako ni jasnega odgovora, ali je bila povečana neenakost v razdelitvi dohodka posledica gospodarske rasti ali obratno (Hanžek, 1999, str. 180). Zaradi vseh omenjenih razlogov, Kuznetsova teorija nima

prave empirične podlage in tako tudi po več kot treh desetletjih od njenega nastanka še vedno ostaja le hipoteza.

Ne glede na teorijo pa empirični dokazi potrjujejo, da je ideja o potrebnem izrinjanju med gospodarsko rastjo in dohodkovno neenakostjo neutemeljena. Razvojno poročilo Svetovne banke za leto 1991 navaja, da ne obstajajo dokazi, ki bi rast pozitivno povezali z neenakostjo v dohodkih ali da takšna neenakost vodi k hitrejši rasti. Nasprotno, zdi se, da je neenakost združljiva s počasnejšo rastjo (Development Report World Bank, 1991, str. 137).

2.6. Posledice neenakosti

Ena od teorij nastanka neenakosti meni, da je vse večje prizadevanje in iskanje ekonomske učinkovitosti v tržnem gospodarstvu proces, v katerem nekaterim uspe zelo dobro in drugim ne. Študije in analize dokazujejo, da se vrzel med bogatimi in revnimi povečuje. V letu 1979 je bilo tako razmerje med najbogatejšo in najrevnejšo petino prebivalstva 9 : 1, leta 1997 pa se je to razmerje povečalo na 15 : 1 (The New Wealth Nations, 2001, str. 12).

2.6.1. Večanje premoženja

Osebna lastnina je sprejemljiva po ekonomski plati, ker s svojim stimulativnim delovanjem zagotavlja rast proizvodnje, z njo pa uspešnejše zadovoljevanje potreb ter višjo materialno in kulturno raven ljudi (Glas, 1986, str. 12). Vendar nastanejo dileme, ko razlike v dohodkih povzročajo razslojevanje prebivalstva in nekaterim že vnaprej onemogočajo dostop do določenih virov (izobrazba, zdravstvena oskrba itd.). Leta 1998 je imelo 225 najbogatejših ljudi na svetu premoženje, ki je presegalo 1.000 milijard dolarjev, kar je na drugi strani enako letnemu dohodku 2,5 milijarde ljudi. Premoženje treh najbogatejših presega skupni letni BDP 48 najrevnejših držav (Hanžek, 2001, str. 18).

3. TRANZICIJA

Tranzicija je termin, ki ga lahko uporabimo za vso Evropo in ne le za države vzhodne in centralne Evrope. Medtem ko se zahodne in severne evropske države ukvarjajo le s prilagajanjem relativno učinkovitega gospodarstva novim zahtevam, ki jih narekuje razvoj in s prilagajanjem države blaginje tem ekonomskim zmožnostim, so spremembe na vzhodu, prvenstveno determinirane s prehodom iz planskega v tržno gospodarstvo, veliko bolj drastične (Poročilo o človekovem razvoju, 1998, str. 9).

Ker se v diplomski nalogi ukvarjam z neenakostjo dohodkovne razdelitve v tranziciji v Sloveniji, se bom omejila na značilnosti tega pojava v državah Srednje in Vzhodne Evrope, za katere je skupna karakteristika prehod iz planskega v tržno gospodarstvo.

Cilj gospodarske transformacije⁶ je, da države vzpostavijo delujoče tržno gospodarstvo, ki se bo sposobno spopadati s konkurenčnimi pritiski in tržnimi silami svetovnega trga. To pomeni, da je v državi prisotna liberalizacija cen in trgovine, da ni pomembnejših ovir za vstop na trg ter da zakonodaja omogoča delovanje tržnega gospodarstva. Sodno uveljavljanje spoštovanja zakonov in pogodb ter makroekonomska stabilnost, vključno s stabilnostjo cen in obstojem širokega konsenza o ključnih elementih gospodarske politike so pogoji, s katerimi se lahko doseže delujoče tržno gospodarstvo. Zaključek procesa tranzicije v bistvu pomeni vzpostavljanje razmer pravnega okolja, ki omogoča poslovno uspešnost in razvoj konkurenčne sposobnosti gospodarskih subjektov, saj takšno stabilno okolje spodbuja gospodarsko rast.

V teoriji prehoda socialističnih gospodarstev v tržno gospodarstvo sta se uveljavila dva pristopa izvedb reform gospodarskega sistema, in sicer "šok" terapija ter gradualistični pristop. Medtem ko so zagovorniki prvega pristopa prisegali na takojšnjo in hitro stabilizacijo, liberalizacijo, privatizacijo in čim hitrejšo izvedbo reform, so pristaši gradualizma zagovarjali bolj umirjeno in preudarno pot. Izpostavljali so predvsem pomen institucij in njihovega normalnega delovanja. Danes lahko rečemo, da se v praksi preteklega desetletja in več, ni uveljavila nobena od predlaganih skrajnih poti, pač pa kombinacija obeh (Poročilo o človekovem razvoju, 2001, str. 74).

3.1. Tranzicija v Sloveniji

Slovenija je ena od redkih držav v tranziciji, za katero je poleg socialnogospodarskega prehoda značilen tudi prehod iz regionalnega v nacionalno gospodarstvo ter hkratna vzpostavitev suverene samostojne države.

Poleg te razlike je imelo slovensko gospodarstvo na začetku prehoda v primerjavi z ostalimi državami srednje in vzhodne Evrope še nekatere svojstvene značilnosti, ki so med drugim določale ugoden izhodiščni položaj za vstop v proces tranzicije. Le-ta je izviral iz sistema decentraliziranega nadzora, t.i. "tržnega socializma", v katerem je trg v celotnem gospodarstvu že do neke mere igral pomembno vlogo pri alokaciji sredstev. Druga pomembna prednost slovenskega gospodarstva je bila njegova relativno večja (v primerjavi z drugimi tranzicijskimi državami) odprtost, saj je že v predtranzicijskem obdobju pretežni del slovenske trgovine potekal z naprednejšimi državami zahodne Evrope (Poročilo o človekovem razvoju, 1998, str. 79).

Tranzicijski procesi k učinkoviti tržni ekonomiji so se v naši državi odvijali sočasno s procesom približevanja k Evropski uniji ter so bili s slednjim tudi determinirani (Mrak, et al., 2002, str. 37).

⁶Nekateri avtorji so razdelili proces na tranzicijo in transformacijo. Tranzicije je konec, ko je vzpostavljen kapitalistični sistem (Lavigne, 2000, str. 481), medtem ko transformacija zajema izpopolnjevanje učinkovitosti trga, vzpostavljanje niza institucij in zagotavljanje trajnega razvoja. V nalogi je pojem tranzicije uporabljen v širšem kontekstu in ne zgolj kot označitev tehničnega prehoda iz planskega v tržno gospodarstvo.

Cilji na področju makroekonomske stabilizacije so bili tako določeni z Maastrichtskimi kriteriji (inflacija, obrestne mere, devizni tečaj, javni dolg). Kopenhagenski kriteriji kot merilo primernosti za vstop v Evropsko entiteto so predstavljali osnovo nove družbene, politične in socialne ureditve v državi. Ti kriteriji so sledeči:

- Stabilnost družbenih in državnih institucij, ki zagotavljajo demokratični razvoj, načela pravne države, spoštovanje človekovih pravic ter zagotavljanje pravic manjšin.
- Delovanje tržnega gospodarstva kot tudi to, da se je sposobno spoprijeti s konkurenčnimi pritiski in tržnimi silami na enotnem trgu.
- Sposobnost prevzeti obveznosti, ki izhajajo iz članstva, vključno z zavezanostjo ciljem politične, gospodarske in denarne unije.

3.2. Značilnosti razdelitve dohodka v predtranzicijskem obdobju

3.2.1 Značilnosti trga dela in socialne politike v socializmu

V socialističnih državah je bila močno poudarjena družbena in ekonomska enakost, socialna varnost in predvsem varnost zaposlitve. Socialistična gospodarstva so poznala močno socialno funkcijo podjetij, ki je delavcem nudila in zagotavljala široko socialno varnost (Poročilo o človekovem razvoju, 1998, str. 9). Njeno bistvo je predstavljala zakonsko zagotovljena zaposlitev. Delo pa ni bila le pravica, ampak tudi dolžnost za delo sposobnega posameznika. Ne delati je bilo žaljivo, sramotno, parazitska dejavnost (Eatwell, 1996, str. 64). Polna zaposlenost (in ne ekonomski kazalci) je predstavljala merilo uspešnosti gospodarske družbe. Izhajala je iz ustavne pravice in se vzdrževala z vlaganjem v delovno intenzivne dejavnosti ter z nizkimi realnimi plačami (Pavlovič, 2001, str. 15).

Skladno s socialistično idejo enakosti kot ideološkega cilja, torej tudi enakopravnosti med spoloma, je sistem ženskam zagotavljal enakopravnost na trgu dela, dostop do delovnih mest in enakost v plačah (Pavlovič, 2001, str. 15).

Naslednja značilnost socialističnega sistema je bila varnost zaposlitve. Prostovoljno prenehanje delovnega razmerja je bilo poleg upokojitve in smrti edini razlog za odhod iz podjetja, saj v socializmu racionalizacijski ukrepi, neuspeh podjetja ali tehnološke spremembe niso bili zakoniti razlogi za odpust delavcev (Mrzlikar, 2001, str. 11).

Zagotovljena zaposlitev, torej visoka ekonomska aktivnost in ideja o enakosti sta vodili do še ene značilnosti socialističnega družbenoekonomskega sistema, do nizkih plač in dokaj majhne dohodkovne razlike (Mrzlikar, 2001, str. 11).

Pogledi na distribucijo plač so bili deloma protislovni. Po eni strani osnovni koncept socializma stremi k enakosti in tako nasprotuje velikim razlikam v dohodku. Po drugi strani pa se je zagovarjalo stališče, po katerem je delavčevo delo ovrednoteno glede na njegov doprinos. Marxov izrek, da so delavci v socializmu plačani glede na njihovo delo (v nasprotju s stanjem v komunizmu, ko je plačilo za delo določeno s posameznikovimi potrebami) in vpliv nekaterih drugih ideoloških

oblik je pripeljal do stanja, da so bile razlike v plačah oziroma dohodkih ljudi ne le tolerirane, pač pa splošno sprejete. Politiko plač je uravnavala vlada z regulativami, ki so določale, koliko se glede na stopnjo izobrazbe oziroma poklica plače lahko razlikujejo.⁷

3.2.2. Kompozicija dohodka in dohodkovna neenakost

V socialističnih državah je bila močno poudarjena družbena in ekonomska enakost, socialna varnost in predvsem varnost zaposlitve. Država je v veliki meri prevzemala skrb za državljane⁸ in s tem po mnenju nekaterih avtorjev,⁹ zniževala samoiniciativnost in ustvarjalnost. V Sloveniji takšen vpliv države sicer ni bil tako izrazit kot v ostalih socialističnih državah, a vseeno je pri mnogih ljudeh ustvaril vtis, da večino družbenih in ekonomskih problemov lahko reši le povečanje dohodkovne neenakosti, ki bi izviralo iz možnosti vplivanja na lastni dohodek, kar bo spodbujalo tekmovanje za višjo plačo in boljše delo, sprostilo samoiniciativnost in pospešilo gospodarsko rast (Poročilo o človekovem razvoju, 1998, str. 9).

Skladno s ključno karakteristiko socialističnih držav, tj. državnim lastništvom produkcijskih sredstev, je bila tudi večina prebivalstva zaposlenega v javnem sektorju. V povprečju je bilo v letu 1988 v socialističnih državah 90 odstotkov delovne sile zaposlene v podjetjih in organizacijah v lasti države, v primerjavi z 21-odstotnim povprečjem OECD držav istega leta (Milanović, 1998, str. 12).

Značilnosti dohodkovne politike socializma so najbolj razvidne iz primerjave kompozicije bruto dohodka¹⁰ socialističnih držav s kompozicijo dohodka razvitih tržnih gospodarstev ter držav v razvoju. Avtor navaja tri ključne posebnosti¹¹ (Milanović, 1998, str. 14):

- Delež primarnega dohodka, tj. dohodka, ki izvira iz ekonomske aktivnosti (delo, kapital, podjetništvo), je bil v socialističnih državah občutno nižji. Glavni razlogi za ta pojav so bili sledeči: odsotnost dohodkov iz lastništva, odsotnost privatnih oblik pokojnin ter večji pomen dohodkovne prerazdelitve. Slednja se je izvajala preko državnih socialnih transferjev (v socialističnih državah so le-ti predstavljali 19 odstotkov bruto dohodka, v tržnih gospodarstvih pa 14 odstotkov) in preko privatnih virov prerazdelitve (6 odstotkov bruto dohodka v socialističnih in 1 odstotek v razvitih državah).
- Občutno nižja neposredna obdavčitev dohodka v socialističnih državah. Dohodnina in prispevki za socialno varnost, s katerim je obremenjen zaposleni, je v socialističnih državah za 15

⁷V 70. in 80. letih je bilo razmerje v Sloveniji v plačah nekvalificiranih delavcev in univerzitetno izobraženih 1 : 2,5 in 1 : 2,6 (Ivančič, 1999, str. 79). To razmerje je odraz superiornosti fizičnega dela nad intelektualnim, ki je izviralo iz napačne interpretacije Marxove opredelitve produktivnega in neproduktivnega dela (Milanović, 1998, str. 20).

⁸Z razvejanim sistemom socialnih, zdravstvenih ter drugih pravic, ki jih je oseba in njegovi družinski člani pridobila zgolj s statusom zaposlene osebe.

⁹Avtorji Poročila o človekovem razvoju – Slovenija 1998.

¹⁰Bruto dohodek je bil sestavljen iz primarnega dohodka (dohodki od dela, dohodki iz samostojne dejavnosti, dohodki iz lastnine, privatne pokojnine), socialnih transferjev (pokojnine, otroški dodatki, drugi denarni transferji) in drugih dohodkov (privatni transferji – darila, preživnine, zavarovanje, dobitki pri igrah na srečo).

¹¹Številčni podatki se nanašajo na leto 1988.

odstotnih točk nižji kot v tržnih gospodarstvih (10 odstotkov bruto dohodka v primerjavi s 25 odstotki bruto dohodka).

Glede na dejstvo, da so bili skupni davki na dohodek visoki tako v socialističnih kot v razvitih državah (40-50 odstotkov neto dohodka), lahko zaključimo, da je bila ključna komponenta, v kateri se je situacija med obravnavanimi državami razlikovala, višji delež obdavčitve, ki je odpadel na delodajalce v socialističnih državah, se pravi, na državo.

- Večji pomen otroških dodatkov v socialističnih državah, kjer so le-ti predstavljali 4 odstotke bruto dohodka v primerjavi z 1 odstotkom v tržnih gospodarstvih (Milanović, 1998, str. 14).

V nadaljevanju povzemam še nekatere splošno sprejete značilnosti distribucije dohodka v socialističnih državah (Milanović, 1998, str. 15):

- Večja egalitarnost v distribuciji dohodka.
- Neodvisnost socialnega položaja posameznika od primernosti za pridobitev denarne socialne pomoči. Za socialistične države je bilo namreč značilno (v nasprotju s kapitalističnimi državami, kjer so bili socialni transferji osredotočeni na revnejši sloj prebivalstva), da so bili vsi prebivalci upravičeni do denarne pomoči. Tako je bila le-ta razdeljena skoraj enakovredno med vse državljane. Posledično so bile vrednosti koeficientov koncentracije socialnih transferjev blizu nič.
- Za države¹² s privatno lastnino kmetijsko obdelovalnih površin in drugih produkcijskih faktorjev ter relativno večjim deležem privatnih dohodkov v bruto dohodkih je značilno, da ima povezava med privatnimi in bruto dohodki obliko invertirane črke U. To pomeni, da so bila "privatno orientirana" gospodinjstva skoncentrirana na dnu in na vrhu lestvice dohodkovne distribucije.
- Glede neenakosti v distribuciji plač, obstajajo med avtorji določene razlike. Nekateri so mnenja (npr. Atkinson, Micklewright, 1992), da je bila distribucija plač v socialističnih državah v primerjavi s kapitalističnimi bolj egalitarna. Drugi (npr. Redor, 1992) pa trdijo, da razlike v plačah niso bile pogojene z družbenoekonomskim sistemom in da je razlike med prvimi in drugimi možno pojasniti s faktorji kot sta velikost države in podjetniška koncentracija. Kljub temu se je uveljavilo splošno prepričanje, podprto z mnogimi empiričnimi študijami, da so bile razlike v povprečnih plačah nekvalificiranih in kvalificiranih delavcev v socialističnih državah manjše kot v tržnih gospodarstvih. Posledično je bil donos na izobrazbo v prvih nižji.
- Direktni davki so bili proporcionalni plačam. Progresivno direktno obdavčenje je bilo minimalno in v nobeni od socialističnih držav ni bil v veljavi davčni sistem na osebni dohodek, ekvivalenten sistemom zahodnih držav. Davki tako niso imeli nobenega prerazporeditvenega učinka.

¹² Mednje je spadala tudi Jugoslavija, kjer je delež privatnih dohodkov znašal več kot 20 odstotkov bruto dohodka (Milanović, 1998, str. 13).

3.3. Dohodkovna neenakost v obdobju tranzicije

3.3.1. Skupne značilnosti tranzicijskih držav

V vseh državah¹³, ki so v začetku devetdesetih let stopile na pot transformacije iz socialističnega v tržno gospodarstvo, je bil prisoten trend povečanja dohodkovne neenakosti, ki je izvirala predvsem iz povečane neenakosti plač (kot posledica prehoda delavcev iz relativno egalitarnega državnega sektorja v privatni sektor) in iz večje vloge dohodka iz samozaposlitve ter iz premoženja in premoženjskih pravic (za katera je prav tako značilna večja neenakomernost v razdelitvi).

Spremembe v razdelitvi dohodka znotraj tranzicijskih držav lahko strnemo v tri skupne značilnosti (Milanović, 1998, str. 40):

- Vrednost Ginijevega koeficienta bruto dohodkov se je v povprečju povečala od 0,24 na 0,33.
- Povečanje dohodkovne neenakosti je bilo skokovito, saj se je v obdobju šestih let le-ta povečal za 9 odstotnih točk. Ta porast je v primerjavi z zahodnimi državami (Velika Britanija, Nizozemska in ZDA), ki so v osemdesetih letih zabeležile najbolj skokovito povečanje dohodkovne neenakosti, kar trikrat večji.
- Razpršenost Ginijevih koeficientov med samimi državami v tranziciji se je povečala. Pred tranzicijo so bile vrednosti mer neenakosti obravnavanih držav v relativno ozkem pasu od 0,19 do 0,24, medtem ko so leta 1996 te dosegale razpon od 0,20 do 0,40.

In kaj so bili glavni vzroki za tako drastično povečanje dohodkovne neenakosti? Milanović je sestavil preprost model tranzicije, v katerem igra pglavitno vlogo odprava omejitev nad privatno lastnino, kar je povzročilo pravi "boom" privatnega sektorja. Število zaposlenih v privatni sferi se je posledično drastično povečalo in ker je distribucija plač tu že a priori bolj neenakomerna kot v relativno egalitarnem državnem sektorju, se je povečala neenakost v distribuciji celotnega bruto dohodka. To je po Milanoviću eden od faktorjev povečanja neenakosti.

Drugi leži v večjem vplivu dohodkov iz samozaposlitve in iz premoženja ter premoženjskih pravic, za katere je ne glede na družbenopolitično ureditev značilna neenakost v razdelitvi. Ker se je delež le-teh povečal, se je povečala neenakost v razdelitvi agregatnega dohodka. Kot dodaten vpliv avtor navaja še povečanje nezaposlenosti, ki izvira iz dejstva, da določene osebe po izgubi zaposlitve v državni sferi niso uspele dobiti dela v privatnem sektorju. Povečanje oziroma pojav brezposelnosti¹⁴ je povzročilo dodaten pritisk na sistem socialnih transferjev, katerih pomembnost v vlogi absolutnih izenačevalcev dohodka se je povečal (Milanović, 1998, str. 1).

Intenzivnost sprememb v distribuciji dohodka po posameznih državah v tranziciji je Milanović proučeval tako, da je države glede na dohodkovne spremembe med kvintilnimi skupinami razvrstil v tri skupine (Milanović, 1998, str. 44):

- V prvi skupini so Slovenija, Madžarska in Slovaška. Za te države so izračuni pokazali dokaj enakomerno distribucijo dohodka, saj nobena od kvintilnih skupin ni izgubila ali pridobila za več ko eno odstotno točko celotnega dohodka.

¹³ Z izjemo Slovaške.

¹⁴ Za socialistične države je bilo namreč značilno stanje polne zaposlenosti oziroma latentne zaposlenosti.

- V drugo skupino so bile uvrščene Poljska, Češka, Romunija, Belorusija in Latvija, pri katerih je bila zabeležena maksimalna izguba dohodka v prvih treh kvintilnih skupinah med eno in dvema odstotnima točkama. Četrta kvintilna skupina je v večini držav obdržala predtranzicijski status, medtem ko se je dohodkovni položaj najbogatejših dvajsetih odstotkov prebivalstva izboljšal.
- Tretja skupina, v katero so bilo uvrščene Rusija, Litva, Estonija, Moldavija, Ukrajina in Bolgarija, je zabeležila največji dohodkovni transfer iz spodnjih štirih v peto, najbogatejšo kvintilno skupino. Najrevnejših 20 odstotkov prebivalstva je tako izgubilo med 4 in 5 odstotkov bruto dohodka, na drugi strani pa je bil porast dohodka v peti kvintilni skupini tudi do 20 odstotkov.

Slovenija tako sodi med države, ki so v obdobju tranzicije zabeležile majhno povečanje dohodkovne neenakosti. Slovenska izkušnja tranzicije ni bila tako intenzivna in negativna kot v drugih državah Vzhodne in Srednje Evrope (Stanovnik, Stropnik, 1998, str. 2).

Iz študije¹⁵ je razvidno, da se je dohodkovna neenakost v poznih devetdesetih letih (analizirano je bilo obdobje 1997-1999) v primerjavi z letom 1993 zmanjšala. Medtem ko je od leta 1983 dohodkovna neenakost stalno naraščala, se je trend v obravnavanem obdobju obrnil. To lahko pomeni, da bi pozna devetdeseta leta lahko pomenila preobrat v smeri večje dohodkovne enakosti v Sloveniji (Stanovnik, Stropnik, 2002, str. 8).

3.3.2. Faktorji povečanja neenakosti

Dve determinanti zvišanja dohodkovne neenakosti sta bili predstavljeni že v predhodni točki. Na porast dohodkovne neenakosti v tranzicijskih državah je vplival širši krog medsebojno povezanih dejavnikov. Njihova intenziteta in posledično dejanski doprinos k povečanju obravnavanega problema je bil od države do države različen, odvisen pa je bil tudi od spremljajočih vladnih ukrepov, namenjenih njihovi omilitvi. V nadaljevanju predstavljam po mnenju Svetovne banke najpomembnejše med njimi (Making transition work for everyone, 2000, str. 147).

➤ POVEČANA NEENAKOST DOHODKOV OD DELA ¹⁶

Dohodki od dela so element bruto dohodka, ki so v tranziciji zabeležili največjo porast (neodvisno od hitrosti izvedenih reform) ter tako tudi prispevali največji delež k povečanju dohodkovne neenakosti. Po izračunih Svetovne banke so spremembe v plačah in dohodkih samozaposlenih prispevale kar 60-80 odstotkov k celotnem povečanju neenakosti v bruto dohodku (Making transition work for everyone, 2000, str. 147).

¹⁵ V raziskavi sta bili primerjani dve datoteki ankete o porabi gospodinjstev (APG). Prva je bila iz leta 1993, druga, zbirna, pa je zajemala leta 1997, 1998, in 1999.

¹⁶ Med dohodke od dela spadajo plače ter dohodki iz samostojne dejavnosti tj. dohodki samozaposlenih.

➤ POVEČANJE DONOSA NA IZOBRAZBO

Za obravnavane države je bila ena od temeljnih karakteristik pred tranzicijo relativna enakost dohodkov v odnosu na njihovo izobrazbo.¹⁷ Uveljavitev upoštevanja izobrazbene strukture pri določitvi dohodka posameznika je še posebno v začetnem obdobju tranzicije močno prispevala k neenakosti plač.

Avtor Rutkowski (Making transition work for everyone, 2000, str. 149) je ugotovil, da se je razlika med plačo univerzitetno izobraženega delavca in plačo delavca z osnovnošolsko izobrazbo med letoma 1989 in 1993 v nekaterih naprednejših tranzicijskih državah podvojila.

➤ RAZVOJ PODJETNIŠTVA IN POJAV PODJETNIŠKEGA RAZREDA

Ukinitev pravnih prepovedi nad privatno lastnino je povzročila razvoj podjetniškega razreda in spremembo v relativni velikosti javnega in privatnega sektorja. Posledično sta se povečala delež dohodkov iz samozaposlitve in delež dohodkov iz podjetniških aktivnosti v celotnem dohodku, zmanjšal pa se je delež plač. Ker je distribucija teh dohodkov bolj neenakomerna kot distribucija plač, je ta sprememba vplivala na povečanje dohodkovne neenakosti.

Raziskave Milanovića kažejo, da se je v Sloveniji dohodkovna neenakost zaradi podjetniških aktivnosti povečala (Making transition work for everyone, 2000, str. 152). Pri tem je potrebno poudariti, da je bil, tako v naši državi kot v ostalih državah Srednje in Jugovzhodne Evrope ta proces determiniran s pojavom malih in srednje velikih podjetij v industrijskem in storitvenem sektorju.

➤ PRIVATIZACIJA PODJETIJ IN PRENOS LASTNIŠTVA NAD SREDSTVI

Tranzicija je, kot že omenjeno, omogočila oblikovanje privatnega sektorja, kar je povzročilo tudi prenos javne, družbene lastnine v privatne roke. Po podatkih Evropske banke za obnovo in razvoj (EBRD) je bilo v tranzicijskih državah Srednje in Jugovzhodne Evrope privatiziranih več kot 50 odstotkov srednje velikih in velikih podjetij. Kljub intuitivno velikem vplivu privatizacije na distribucijo dohodka pomanjkanje zanesljivih podatkov onemogoča ocenitev dejanskega količinskega učinka prerazporeditve lastnine na dohodkovno neenakost.

➤ PRIVATIZACIJA STANOVANJSKIH OBJEKTOV

Privatizacija stanovanjskih površin je v tranzicijskih državah potekala z različno hitrostjo in intenziteto. Medtem ko so nekateri avtorji¹⁸ mnenja, da je imela privatizacija stanovanj pozitiven vpliv na distribucijo dohodka in da je tako vplivala na zmanjšanje dohodkovne neenakosti, so drugi nasprotnega mnenja. McHale in Pankov (Making transition work for everyone, 2000, str. 158) sta tako prepričana, da je privatizacija stanovanjskih površin le še utrdila predtranzicijski superioren položaj "politično korektnih", ki so imeli na razpolago boljša stanovanja.

Tudi Slovenija je v obdobju prehoda doživela velike spremembe v stanovanjski strukturi. S sprejetjem Stanovanjskega zakona leta 1991 je prišlo do množičnih odkupov stanovanjskih

¹⁷ V 70. in 80. letih je bilo razmerje v Sloveniji v plačah nekvalificiranih delavcev in univerzitetno izobraženih 1 : 2,5 in 1 : 2,6 (Ivančič, 1999, str. 79). Za primerjavo, v ZDA je bilo to razmerje v enakem obdobju približno 1 : 60 (<http://www.inequality.org/facts3fr.html>).

¹⁸ Buckley, Gurenko: Making transition work for everyone, 2000, str. 157.

objektov, tako da so ostale oblike stanovanjskih razmerij (različne oblike najema) sedaj marginalne. Leta 1998 je tako 84,4 odstotkov vseh gospodinjstev živel v lastni hiši ali stanovanju, v najemnem stanovanju pa je bivalo 7,4 odstotkov gospodinjstev (Cirman, Stanovnik, 2000, str. 11).

V omenjeni raziskavi¹⁹ je bil ugotovljen tudi trend upadanja deleža gospodinjstev, ki živijo v najemnih stanovanjih, in sicer po letih in po kvintilnih skupinah.

➤ PRIVATIZACIJA ZEMLJIŠČ

Učinek privatizacije zemljišč na razdelitev dohodka je bil odvisen predvsem od tipa in kvalitete privatizacijskega procesa. V tranzicijskih državah Srednje in Jugovzhodne Evrope ter Baltika so večino kolektivističnih kmetij vrnili prejšnjim lastnikom. V večini držav bivše Sovjetske zveze so kolektivistične farme privatizirali in jih organizirali kot delniške družbe, družbe z omejeno odgovornostjo, ali v kateri drugi obliki. Zaposleni na teh kmetijah so dobili možnost solastništva s certifikati, s katerimi so pridobili pravico do dividend v prihodnosti ali pa so te certifikate prodali in v zameno dobili zemljo.

Čeprav je bil vpliv te reforme na distribucijo dohodka po državah različen, lahko zaključimo, da je privatizacija zemlje negativno vplivala na dohodkovno enakost oziroma da je imela še posebno negativen vpliv na dohodkovni položaj kmetov, tj. najrevnejših prebivalcev.

➤ DAVKI IN SOCIALNI TRANSFERJI

Davki in transferji imajo že po definiciji prerazdelitveni učinek, njihov vpliv na dohodkovno neenakost v tranzicijskih državah pa je bil odvisen predvsem od izbranega tipa obdavčitve ter uspešnosti vodenja davčne politike.

V nekaterih državah (Madžarska, Češka, Slovaška, Latvija) sta boljša ciljanost in večji delež socialnih transferjev v celotnem dohodku prispevali k povečani enakosti. V drugih, predvsem v Skupnosti neodvisnih držav, pa se je delež socialnih transferjev drastično zmanjšal, kar je imelo pozitiven vpliv na povečanje dohodkovne neenakosti, predvsem na račun poslabšanja dohodkovnega položaja najrevnejših skupin prebivalstva.

4. MERJENJE DOHODKOVNE NEENAKOSTI

Pri ugotavljanju razporeditve dohodka uporabljamo numerične in grafične metode. V nadaljevanju bom najprej predstavila kriterije, ki jim morajo s ciljem zagotovitve verodostojnih rezultatov zadostiti numerične metode. Temu sledi predstavitev mer dohodkovne neenakosti v sledečem vrstnem redu:

- decilno in kvintilno razmerje,
- Ginijev koeficient, njegova dekompozicija ter Lorenzova krivulja,
- Atkinsonov koeficient in
- mere splošne entropije.

¹⁹ Cirman, Stanovnik: Raziskovalno poročilo - Izdatkovna struktura revnejših slovenskih gospodinjstev, 2000. Raziskava je bila opravljena na podlagi datotek APG 93 IN APG 98.

4.1. Kriteriji

Mere neenakosti, ki nam omogočajo pridobitev verodostojnih rezultatov o velikosti dohodkovne neenakosti, morajo zadostiti sledečim kriterijem (Vani, 1996, str. 79):

1. *Načelo neodvisnosti od velikosti razpoložljivega dohodka* (ang. Income Scale Independence)
Načelo zahteva nespremenljivost mere neenakosti glede na proporcionalne spremembe v velikosti opazovanih enot.
Če se dohodki vseh enot v populaciji povečajo (ali zmanjšajo) v sorazmerju z deležem njihovega dohodka v skupnem dohodku, se vrednost mere neenakosti ne sme spremeniti.
2. *Pigou-Daltonovo načelo transferjev* (ang. Pigou-Dalton Principle of Transfers)
V primeru prenosa dohodka od bogatejših članov populacije k revnejšim, mora vrednost opazovane mere neenakosti pasti oziroma mora le-ta pokazati manjšo neenakost. Pri tem velja pogoj, da preneseni dohodek ne sme presegati zneska, ki je večji od polovice presežka dohodka bogatejšega od revnejšega.
Večina, v literaturi najpogosteje uporabljenih mer neenakosti (Ginijev in Atkinsonov koeficient, Mere splošne entropije), temu načelu zadostijo.
3. *Načelo anonimnosti* (ang. The Anonymity Principle)
Edina spremenljivka, ki vpliva na spremembo mere neenakosti, je dohodek.
4. *Načelo razstavljivosti* (ang. Decomposability)
Ta kriterij zahteva konsistentno povezanost celotne neenakosti z deli, ki distribucijo sestavljajo (npr. subpopulacije in faktorski dohodki). Razstavljivost kot sama po sebi sicer ni nujno potrebna lastnost mere neenakosti, saj na sumarno neenakost ne vpliva. Vendar pa zadostitev temu kriteriju omogoča uporabo mere za natančnejšo analizo neenakosti.
5. *Načelo populacije* (ang. Principle of Population)
Neenakost ne sme biti odvisna od števila enot populacije, med katere razdeljujemo dohodek. V primeru združitve dveh identičnih distribucij mora vrednost koeficienta neenakosti ostati nespremenjena.

4.2. Decilno in kvintilno razmerje

Decilna razmerja so neposredni indikatorji neenakosti. Njihovi ključni prednosti sta preprosta interpretacija in razumljivost, glavna slabost teh kazalcev pa je to, da ne odražajo stanja v sredini dohodkovne distribucije.

Decilno razmerje (90/10) pomeni razmerje med dohodkom proučevane enote desete decilne in proučevane enote prve decilne skupine, pri čemer deveti decil predstavlja velikost ekvivalentnega

dohodka tiste enote, od katere ima 10 odstotkov vseh proučevanih enot višji ekvivalentni dohodek, prvi decil pa velikost ekvivalentnega dohodka tiste enote, od katere ima 10 odstotkov proučevanih enot nižji ekvivalentni dohodek (Stanovnik, 2001, str. 15).

Kvintilno razmerje (80/20) je posledično opredeljeno kot razmerje med dohodkom proučevane enote pete (najvišje) kvintilne skupine, tj. dohodkom, od katerega ima 20 odstotkov proučevanih enot višji dohodek, ter dohodkom prve (najnižje) kvintilne skupine, tj. ekvivalentnim dohodkom, od katerega ima 20 odstotkov proučevanih enot nižji dohodek.

4.3. Ginijev koeficient in Lorenzova krivulja

Ginijev koeficient je kljub svoji starosti in številnim novejšim meram neenakosti najbolj pogosto uporabljen instrument za prikazovanje stopnje neenakosti razdelitve nekega pojava, v konkretnem primeru dohodka. Zanj je tudi značilno, da izpolnjuje vse v prejšnji točki našteje kriterije.

Eden od možnih obrazcev za izračun Ginijevega koeficienta (Kolenko, 2003, str. 4):

$$G = 1 + \frac{1}{n} - \frac{2}{n^2 y} (y_1 + 2y_2 + \dots + ny_n)$$

Ginijev koeficient pa lahko izrazimo tudi s kovarianco med dohodkom gospodinjstva in rangom gospodinjstva glede na višino dohodka, ki ga prejema:²⁰

$$G = \frac{2}{n * DOH} \text{cov}(DOH, RDOH)$$

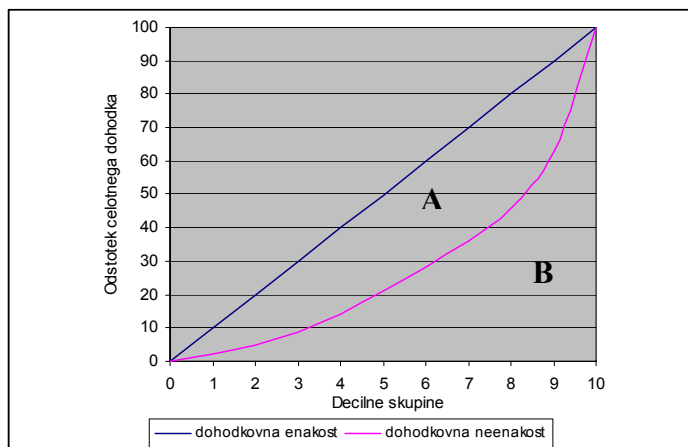
Ginijev koeficient lahko dosega vrednosti na intervalu [0, 1]. Vrednost 0 nam pove, da gre za popolnoma enakomerno porazdelitev dohodka med vsemi enotami v populaciji medtem ko druga skrajna vrednost 1, kaže na popolnoma pristransko distribucijo. Če je v populacijo vključenih n enot, potem $n - 1$ enot ne dobi ničesar, zadnja n -ta enota pa pobere ves dohodek.

Za Ginijev koeficient velja, da je najbolj občutljiv na spremembe v sredini distribucijske lestvice.

Vrednost Ginijevega koeficienta si lahko predstavljamo tudi grafično in sicer s pomočjo Lorenzove krivulje, ki spada med najbolj priljubljena grafična orodja predstavljanja neenakosti. V tem primeru vrednost koeficienta predstavlja razmerje med površino A na sliki 3 in površino A + B, ki je kar 0,5, saj Lorenzov grafikon predstavlja polovico kvadrata s stranicama dolžine 1.

²⁰ To enačbo sem uporabila pri izračunu Ginijevega koeficienta.

Slika 3: Lorenzova krivulja

Vir: Lastni izračuni.

Z Lorenzovo krivuljo prikazujemo kumulativno porazdelitev dohodka. Na abscisni osi so prikazani kumulativni deleži posameznikov, pri čemer so le-ti rangirani glede na velikost dohodka, na ordinatni osi pa so kumulativni deleži dohodka teh posameznikov. V primeru popolnoma enakomerne porazdelitve dohodka je Lorenzova krivulja diagonala in jo imenujemo črta popolne enakosti. Z večanjem neenakosti v porazdelitvi dohodka se večja površina med črto polne enakosti in Lorenzovo krivuljo.

Ginijev koeficient je skalarna mera in nič ne pove o obliki Lorenzove krivulje. Problem nastane, če ni izpolnjen pogoj Lorenzove dominance.²¹ V takšnem primeru se lahko zgodi, da je vrednost Ginijevega koeficienta za popolnoma različne porazdelitve enaka. Če primerjamo Lorenzovi krivulji porazdelitve dohodkov pred in po obdavčitvi, bi na podlagi enakih Ginijevih koeficientov lahko sklepali, da so davki popolnoma proporcionalni, kar seveda ne drži. Če se dve Lorenzovi krivulji sekata in Ginijev koeficient za ti dve porazdelitvi ni enaka, lahko uporaba različnih skalarnih mer pripelje do nasprotujočih sklepov, katera porazdelitev je bolj in katera manj enaka (Kump, 2002, str. 25). Iz tega razloga v nadaljevanju predstavljam Atkinsonov koeficient, katerega poglobljena prednost je v tem, da omogoča primerjavo porazdelitev, pri katerih se Lorenzovi krivulji sekata.

4.3.1. Dekompozicija Ginijevega koeficienta po faktorskih dohodkih

Ginijev koeficient in ostale mere neenakosti, ki bodo predstavljene v nadaljevanju, so sumarne mere neenakosti in kot take predstavljajo stopnjo dohodkovne neenakosti v celotni proučevani populaciji. Pogosto nas poleg skupne ocene zanimata tudi vpliv posameznih dohodkovnih komponent oziroma neenakost znotraj subpopulacij, ki sestavljajo obravnavano populacijo.

Ker me bo v nadaljevanju zanimalo, kakšen je doprinos posameznih dohodkovnih virov, kot so na primer plače, pokojnine, transferji in tako dalje, k sumarni neenakosti, se bom na tej točki omejila

²¹ Pogoj Lorenzove dominance je izpolnjen, če imata dve porazdelitvi enako povprečno vrednost in je ena Lorenzova krivulja striktno nad drugo.

na prikaz dekompozicije Ginijevega koeficienta po faktorskih dohodkih. Le-teh je kar nekaj, predstavljena je Rao-vo dekompozicija,²² ki je podana s formulo (Stanovnik, Stropnik, 2002, str. 49):

$$G = \sum_{k=1}^K \frac{y_k}{\bar{y}} C_k$$

Pri tem je y_k povprečna vrednost dohodkovnega vira k ($k = 1 \dots K$), $\bar{y}$ povprečna vrednost celotnega dohodka in C_k koeficient koncentracije dohodkovnega vira k .

Vrednost koeficienta koncentracije se giblje v razponu $[-1, 1]$. Negativna vrednost pomeni, da je proučevani dohodkovni vir **absolutni izenačevalec dohodka**, se pravi, da revnejši prejemajo v absolutnih zneskih več tega dohodkovnega vira. V primeru, ko je vrednost C_k sicer pozitivna, a nižja od G , pa govorimo o **relativnem izenačevalcu dohodka**. Revnejši imajo sicer v absolutnem znesku manj tega dohodkovnega vira, vendar le-ta predstavlja v njihovem celotnem dohodku večji delež kot pri premožnejših posameznikih (Stanovnik, Stropnik, 2002, str. 49).

Grafični prikaz C_k nam omogoča krivulja koncentracije, ki se od Lorenzove krivulje razlikuje po tem, da so na ordinatni osi predstavljeni kumulativni deleži proučevanega dohodkovnega vira, medtem ko je opredelitev abscisne osi z razvrstitvijo posameznikov po naraščajočem dohodku v obeh primerih enaka.

4.4. Atkinsonov koeficient

Prednost Atkinsonovega koeficienta pred Ginijevim koeficientom je predvsem v tem, da omogoča primerjavo porazdelitev, pri katerih se Lorenzovi krivulji sekata. Z drugimi besedami, njegova uporaba se priporoča v primeru, ko ni izpolnjen pogoj Lorenzove dominance.²³

Splošna formula Atkinsonovega koeficienta je podana s:²⁴

$$A_{\varepsilon} = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^N \left(\frac{x_i}{\bar{x}} \right)^{1-\varepsilon} \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}}, (\varepsilon \geq 0)$$

²² Rao v svoji dekompoziciji tudi ugotovi, da vsak faktorski dohodek vpliva na sumarno neenakost na dva načina:

- povečuje celotno neenakost v sorazmerju s svojim deležem v celotnem dohodku in lastno razdelitvijo in
- zmanjšuje celotno neenakost glede na korelacijo faktorskega dohodka s celotnim dohodkom.

²³ Pogoj Lorenzove dominance ni izpolnjen, ko imata dve porazdelitvi enako povprečno vrednost in se njuni Lorenzovi krivulji sekata.

²⁴ <http://www.worldbank.org/poverty/inequal/methods/measure.htm>.

Pri tem je n število posameznikov v obravnavani populaciji, y_i je dohodek posameznika i ($i = 1 \dots n$) in $\bar{y}$ povprečni dohodek populacije. Parameter ε (*inequality aversion parameter*) se giblje na intervalu $[0, \infty]$. Uporaba višje vrednosti parametra predpostavlja višjo stopnjo egalitarnosti v proučevani družbi (Kump, 2000, str. 25). Z drugimi besedami, njegova vrednost je odvisna od tega, kako močne so družbene preference glede enakosti.²⁵

Vrednost Atkinsonovega koeficienta je odvisna od tega, kakšno težo pripišemo neenako razdelitvi dohodka. Zardi tega je ta kazalec ena od redkih mer neenakosti, ki dopuščajo normativno presojo o družbeni blaginji. Višji ko je ε , večja je vrednost Atkinsonovega koeficienta. V empiričnih raziskavah se za ε običajno uporabljata vrednosti 0,5 do 2. Na velikost Atkinsonovega koeficienta vpliva tudi dejanska razdelitev dohodka; bolj ko je ta enakomerna, bližja je vrednost Y_{ede} dejanski povprečni vrednosti dohodka in manjša je vrednost Atkinsonovega kazalca.

Atkinsonov koeficient lahko zavzame vrednosti od 0 do 1, njihov razlagalni pomen pa je enak kot pri Ginijevem koeficientu. Se pravi, da vrednost koeficienta $A = 0$ prikazuje popolno enakost v dohodkovni distribuciji, vrednost 1 pa popolno dohodkovno neenakost.

Atkinsonov koeficient pa nam omogoča tudi drugačno interpretacijo, v kateri nastopa pojem *enakomerno porazdeljenega ekvivalentnega dohodka*. Če je vrednost $A_\varepsilon = 0,25$, potem lahko rečemo, da je ob predpostavki enakomerne distribucije potrebnih le 75 odstotkov dejanskega dohodka, da dosežemo isto raven družbene blaginje. Z drugimi besedami, če bi bili dohodki popolnoma enakomerno porazdeljeni, bi isto raven družbene blaginje lahko dosegli s samo tremi četrtinami dohodka (Kump, 2002, str. 26).

4.5. Mere splošne entropije

Splošen obrazec za mere splošne entropije (Generalised Entropy Measures – GE):²⁶

$$GE(\alpha) = \frac{1}{\alpha^2 - \alpha} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{y_i}{\bar{y}} \right)^\alpha - 1 \right]$$

Pri tem je n število posameznikov v obravnavani populaciji, y_i je dohodek posameznika i ($i = 1 \dots n$) in $\bar{y}$ povprečni dohodek populacije. Parameter α predstavlja utež za razdalje med dohodki v različnih delih dohodkovne distribucije in lahko zavzame katerokoli realno vrednost. Pri tem velja, da nižje vrednosti α povzročijo večjo občutljivost mere neenakosti (GE) na spremembe v spodnjem delu dohodkovne distribucije, tj. pri prebivalcih z nižjimi dohodki. Obratno bo višja vrednost

²⁵ Družba je naklonjena enakosti, če je $\varepsilon > 0$ in večji ko je ε , večjo težo pripisuje družba transferjem dohodka na dnu dohodkovne porazdelitve in manjšo na vrhu.

²⁶ <http://www.worldbank.org/poverty/inequal/methods/measure.htm#axiomatic>.

uporabljene α povzročila večjo občutljivost GE (α) na spremembe v dohodkih bogatejših članov populacije.

Mere splošne entropije lahko zavzamejo vrednosti na intervalu $[0, \infty]$, pri čemer 0 predstavlja popolno enakost v distribuciji dohodka, višje vrednosti pa posledično višje ravni dohodkovne neenakosti v proučevani populaciji. Iz intervala možnih vrednosti sledi, da GE navzgor ni omejena in je praviloma odvisna od števila enot v populaciji.

Najpogosteje uporabljene vrednosti α so : 0,1 in 2. Vrednost $\alpha = 0$ dá večjo utež razlikam v dohodkih v spodnjem delu distribucijske lestvice, $\alpha = 1$ aplicira enakomerno porazdelitev uteži po celotni distribuciji, $\alpha = 2$ pa intuitivno predpostavlja večjo občutljivost mere neenakosti na spremembe v zgornjih decilnih skupinah dohodkovne lestvice. Ko je $\alpha = 1$, govorimo o Theilovem indeksu (ang. *Theil Index*), pri vrednosti $\alpha = 0$ o povprečnem logaritemskem odklonu (ang. *Mean Logarithmic Deviation – MLD*), ki tako kot Theilov indeks, meri logaritme odklonov od povprečja. Če pa v izračunih upoštevamo $\alpha = 2$, dobimo tretjo znano GE mero neenakosti, polovico kvadrata koeficienta variacije (ang. *Half the Squared Coefficient of Variation*).

Formule za izračun posameznih mer splošne entropije:²⁷

➤ MLD (*Mean Logarithmic Deviation*) :

$$MLD = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \log \frac{\bar{y}}{y_i}$$

➤ Theilov indeks (*Theil index*):

$$GE(1) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{y_i}{\bar{y}} \log \frac{y_i}{\bar{y}}$$

➤ Polovica kvadrata koeficienta variacije (*Half the Squared Coefficient of Variation*):

$$HSCV = \frac{1}{\bar{y}} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2 \right]^{1/2}$$

Izmed vseh treh obravnavanih mer splošne entropije je povprečni logaritemski odklon (MLD) najbolj občutljiva na spremembe pri nižjih dohodkih in ravno v tej lastnosti, da pripisuje večjo težo revnejšemu prebivalstvu, je moč poiskati razlog za porast v njeni uporabi.

Kljub številnim prednostim, ki jih imajo mere splošne entropije (predvsem Theilov Indeks in MLD) za merjenje dohodkovne neenakosti, pa imata prav ti dve tudi eno razmeroma veliko slabost. Sta namreč logaritemski in zaradi tega izključujeta možnost svoje uporabe pri analizi negativnih vrednosti, ki jih dohodki tudi lahko zavzamejo.

²⁷<http://www.worldbank.org/poverty/inequal/methods/measure.htm#axiomatic>

V nadaljevanju bom pri razlagi rezultatov mer splošne entropije v izogib nepotrebnem ponavljanju uporabila naslednje okrajšave: Theil (Theilov indeks), MLD (povprečni logaritemski odklon) in HSCV (polovica kvadrata koeficienta variacije).

5. DOHODKOVNA NEENAKOST V SLOVENIJI: PRED TRANZICIJO IN TRANZICIJA

5.1. Zmagovalci in poraženci tranzicije v Sloveniji

V nadaljevanju predstavljam izsledke raziskave,²⁸ ki si je za cilj postavila analizirati vpliv tranzicije na razlike v plačah kvalificiranih in nekvalificiranih zaposlenih (donos na izobrazbo), na delovno dobo in spol ter na spremembe v neenakosti najpomembnejšega dohodkovnega vira, tj. plač v obdobju 1987-1991 v Sloveniji.

- V vseh industrijskih sektorjih so se relativne plače višje izobraženih in njihova stopnja zaposlenosti zvišale. Na drugi strani se je zaposlenost nižje kvalificiranih zmanjšala, hkrati pa tudi višina njihove relativne plače.
- Stopnja zaposlenosti in višina relativnih plač sta bili vse do upokojitve pozitivno korelirani z leti delovne dobe. Ukrepi pokojninske politike, ki je spodbujala zgodnje upokojevanje, so znižali ponudbo visoko kvalificiranih in izkušenih delavcev. To je povzročilo v podjetjih, ki so te zaposlene želeli obdržati, močno povečanje stroškov delovne sile, saj so jim morali ponuditi višje dohodke iz delovnega razmerja. Cilji, ki si jih je ta draga pokojninska politika zadala, torej povečanje števila delovnih mest za mlade, kljub temu niso bili doseženi, saj se je povečalo le število delovnih mest za delavce tik pred upokojitvijo. Se pravi, da so podjetja v tem času preferirala izkušnje oziroma delovno dobo. Povečano povpraševanje po kvalificirani delovni sili je bil hkrati tudi rezultat splošne gospodarske negotovosti, s katero je bilo zaradi nekonkurenčnosti v globalni ekonomiji povezano tudi zmanjševanje števila zaposlenih v delovno intenzivnih panogah.
- Položaj žensk na področju plač in zaposlenosti se je v primerjavi z zaposlenimi moškega spola izboljšal. To je bila bolj posledica dejstva, da so ženske okupirale predvsem delovna mesta v šolstvu in drugih panogah, ki niso bile intenzivno podvržene negativnim vplivom tranzicije kot posledica zmanjšanja diskriminacije.
- Povečani donosi na izobrazbo in delovne izkušnje so povečali neenakost v plačah, zvečala se je tudi varianca plač zaposlenih z enako strokovno usposobljenostjo. Velike spremembe v relativnih plačah naj bi povzročile realokacijo delovne sile v produktivnejše, višje plačljive sektorje.

²⁸ Oražem Peter, Vodopivec Milan: Winners and losers in transition: returns to education, experience and gender in Slovenia, World Bank, 1994.

- Ukrepi, kot so oblikovanje zajamčene ter minimalne plače, fiksiranje plačnih razredov in indeksacija plač, niso dosegli svojega cilja, tj. zmanjšanje variance plač (Oražem, Vodopivec, 1994, str. 1).

5.2. Analiza dohodkovne neenakosti v letih 1983, 1993 in 1998

V tem delu diplomske naloge bom predstavila dohodkovno neenakost v Sloveniji v letih 1983, 1993 in 1998, struktura poglavja pa je sledeča: v prvem delu so navedena osnovna metodološka in terminološka pojasnila, v drugem sem se osredotočila na prikaz dohodkovne strukture gospodinjstev, v tretjem delu pa so prikazani deleži gospodinjstev, ki so v obravnavanih letih prejeli določen dohodkovni vir v odvisnosti od celotnega dohodka gospodinjstva. Nadalje sem analizirala tudi gibanje realnega dohodka glede na dohodkovne razrede, s čimer sem posredno ugotavljala spremembe v porazdelitvi dohodka. Temu sledi prikaz rezultatov mer dohodkovne neenakosti v enakem vrstnem redu, kot so te predstavljene v četrtem poglavju.

5.3. Podatki in metodologija

Vir podatkov predstavljajo Ankete o porabi gospodinjstev²⁹ za leta 1983, 1993 ter združena datoteka za leta 1997, 1998 in 1999. Le-te se izvajajo že od šestdesetih let naprej, korenite metodološke spremembe pa je s ciljem posodabljanja in harmonizacije slovenske statistike skladno z zahtevami Eurostata doživela leta 1997. Pred tem so se ankete o porabi gospodinjstev izvajale v petletnih intervalih, vsebovale so podatke le za dotično leto, poleg tega so se opravljale na precej večjih vzorcih (Stanovnik, 2001, str. 15). Tako anketa APG 83 vključuje 3992 gospodinjstev, anketa APG 93 3270 gospodinjstev ter združena anketa APG 98³⁰ 3867 gospodinjstev.

Enota opazovanja je vsako po načrtu izbrano samsko ali veččlansko gospodinjstvo, ki je po definiciji Zavoda za statistiko vsaka družinska ali druga skupnost oseb, ki skupaj stanuje in skupaj troši svoje dohodke, ne glede na to, ali vsi člani stalno živijo v kraju, v katerem je gospodinjstvo. Podatki o dohodku se nanašajo na razpoložljiva denarna sredstva. Pri tem se ne upošteva denarne protivrednosti lastne proizvodnje, ki jo je gospodinjstvo samo porabilo, ne upošteva se dobrin, ki jih je gospodinjstvo dobilo brezplačno in raznih ugodnosti, ki jih nudijo delodajalci (Stanovnik, Stropnik, 1996, str. 5).

Pojem dohodek pomeni razpoložljivi denarni dohodek, tj. dohodek po plačani dohodnini in socialnih prispevkih in vključuje dohodke iz delovnega razmerja (vključno z nadomestili), dohodke

²⁹ V nadaljevanju bom v izogib nepotrebnemu ponavljanju uporabljala okrajšavo, torej – APG 83, APG 93 in APG 98.

³⁰ Čeprav so v anketi APG 98 dejansko zajeti podatki za triletno obdobje (1997, 1998 in 1999), sem uporabila okrajšavo APG 98. Podatki iz te združene datoteke so namreč med seboj povsem primerljivi, ker so vse toolarske vrednosti prevedene v cene za maj 1998, to je približno na polovici zajetega časovnega intervala (Stanovnik, 2001, str. 15).

od kapitala, pokojnine, socialne transferje in denarna darila ter transferje med gospodinjstvi. Čeprav imajo nekatere oblike dohodka t. i. mešano³¹ obliko, te nedoločenosti ne predstavljajo ovir za analizo.

Pri izračunu ekvivalentnega dohodka gospodinjstev je bila uporabljena lestvica OECD, ki določa sledeče uteži: prvi odrasli član = 1, nadaljnji odrasli član gospodinjstva = 0.7, otrok (mlajši od 16 let) = 0.5. Na tem mestu bi omenila, da Statistični urad RS v svojih analizah uporablja modificirano lestvico OECD, ki namesto 1, 0.7, 0.5 uporablja uteži 1, 0.5 in 0.3. Uporaba te lestvice izvira predvsem iz zahtev Eurostata, ki teži k pridobivanju mednarodno primerljivih podatkov (Stanovnik, 2001, str. 15).

5.4. Struktura dohodka po posameznih dohodkovnih virih

V tem podpoglavju se bom osredotočila na dohodkovno strukturo slovenskih gospodinjstev. Analizirala bom razporeditev dohodkovnih virov glede na decilne skupine ter deleže dohodkovnih virov v celotnem dohodku gospodinjstev v posamezni decilni skupini. Prva analiza je narejena na osnovi vertikalne strukture dohodkovnih virov, ki je prikazana v Tabeli 1, druga pa na osnovi horizontalne strukture dohodkovnih virov v Tabeli 2.

5.4.1. Vertikalna struktura dohodkovnih virov

V tabeli 1 je prikazana vertikalna struktura dohodkovnih virov za leta 1983, 1993 in 1998. Ta nam prikazuje razporeditev posameznih dohodkovnih virov (I-XI) po decilnih skupinah in v skupnem obsegu. Iz tabele je razvidno sledeče:

- Delež dohodkov iz delovnega razmerja (plače) je v vseh obravnavanih letih z rastočimi decilnimi skupinami naraščal, zmanjševal pa se je delež, ki ga je prejela najnižja decilna skupina. Tako je bila prva decilna skupina v letih 1983 in 1993 deležna 2,2 odstotka skupne mase plač, v letu 1998 se je odstotek znižal na 1,9. Na drugi strani se je odstotek celotne mase plač, ki so ga prejela gospodinjstva v deseti decilni skupini, povečal, in sicer je znašal v letu 1983 17,5 odstotka, v letu 1993 19,9 odstotka in v letu 1998 21,2 odstotka. To pomeni, da je 10 odstotkov najpremožnejših gospodinjstev razpolagalo s 7,6-kratnikom plač 10 odstotkov najrevnejših gospodinjstev v letu 1983, v letu 1993 je bilo to razmerje 9,05 in v letu 1998 11,6.
- Največje spremembe so zabeležene pri distribuciji dohodkovnega vira nadomestila za brezposelne. Le-ta so bila v letu 1983 skoncentrirana v tretji in osmi decilni skupini (58,7 in 40,6 odstotkov celotne mase), v drugih obravnavanih letih pa je bila prisotna enakomernjša distribucija po vseh decilnih skupinah. Pri tem je zanimivo, da se je delež celotne mase

³¹ Dohodki iz dejavnosti so dejansko mešanica dohodkov od dela in kapitala, pokojnine so "odloženi" dohodki od dela in tudi socialni transferji (Stanovnik, 2001, str. 16).

nadomestil, ki je pripadal tako spodnji kot zgornjim decilnim skupinam, v obdobju 1993-1998, povečal.

- Socialni in družinski prejemki so bili v vseh obravnavanih letih nekoliko bolj skoncentrirani v gospodinjstvih z nižjimi dohodki, vendar pa ta koncentracija ni bila zelo izrazita, ker ti prejemki vključujejo tudi družinske prejemke. Tako je deseti decilni skupini v letu 1998 pripadalo 5,5 odstotka celotne mase tega dohodkovnega vira, prvi decilni skupini pa več kot dvakrat toliko, in sicer 12,6 odstotka.
- Za prejemke iz občasnega dela je bila v vseh letih značilna koncentracija v zgornjih decilnih skupinah. V letih 1983 in 1993 je bila le-ta večja kot v letu 1998, kar je do določene mere posledica povečanja obdavčitve te vrste dohodka v letu 1994 (Stanovnik, 2001, str. 20).
- Največji delež (19,8 odstotkov) celotne mase dohodkov iz kmetijstva je v letu 1983 pripadal najpremožnejšim 10 odstotkom gospodinjstev. Do leta 1998 se je situacija obrnila do te mere, da je prva decilna skupina razpolagala z 19 odstotki tega dohodkovnega vira, deseta decilna skupina pa le z 1,4 odstotka.
- Dohodki iz dejavnosti, dohodki iz premoženja in dohodki iz premoženjskih pravic so bili v celotnem obravnavanem obdobju skoncentrirani v deseti decilni skupini. Največjo nestanovitnost so izkazali dohodki iz premoženja, saj je delež celotne mase tega dohodkovnega vira v deseti decilni skupini narasel v obdobju 1983-1993 iz 17,6 odstotkov na 82,5 odstotkov, v letu 1998 pa se je ustalil na višini 41,1 odstotka. Zanimivo je tudi gibanje distribucije dohodkov iz dejavnosti vzdolž celotne distribucijske lestvice. V letih 1983 in 1993 je bila prisotna izrazita koncentracija tega dohodkovnega vira v deseti decilni skupini (49,8 odstotkov celotne mase v letu 1983 in 46,0 odstotkov v letu 1993), v letu 1998 pa je bila razporeditev dohodkov po vseh decilnih skupinah veliko enakomernejša in posledično je najpremožnejšim 10-im odstotkom gospodinjstev pripadlo 28,4 odstotkov celotne mase dohodkov iz dejavnosti.
- Iz vertikalne strukture dohodkovnih virov je razvidna tudi celotna distribucija skupnega razpoložljivega dohodka po posameznih decilnih skupinah, ki na osnovi tabele 1 ni doživela velikih sprememb. Delež skupnega razpoložljivega dohodka, ki je pripadel prvi decilni skupini, se je v obdobju 1983-1998 povečal za 0,1 odstotne točke (z vmesnim padcem za 0,3 odstotne točke v letu 1993), najpremožnejši, tj. deseti decilni skupini, pa je v vseh obravnavanih letih pripadla približno petina celotnega razpoložljivega dohodka (v letu 1983 18,0 odstotkov, v letu 1993 20,0 odstotkov, čemur je sledil padec za 1,8 odstotne točke oziroma za 9 odstotkov v letu 1998).

Tabela 1: Vertikalna struktura dohodkovnih virov 1983, 1993, 1998

Vertikalna struktura dohodkovnih virov, 1983												
decilna skupina	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Skupaj
1	2,2	2,9	0,0	7,8	14,0	6,0	13,0	1,1	2,2	0,0	3,4	3,8
2	4,3	3,6	0,0	10,7	14,8	5,9	7,0	0,5	7,7	1,2	5,1	5,5
3	6,3	6,5	58,7	10,0	9,6	7,1	8,6	3,9	4,7	0,0	6,5	7,0
4	8,4	7,5	0,0	10,5	10,6	5,1	6,4	0,5	18,2	4,4	5,7	8,3
5	10,0	8,8	0,3	9,4	10,6	6,8	8,9	1,0	15,5	0,4	4,5	9,5
6	10,7	9,7	0,3	10,0	8,0	7,0	9,0	5,5	2,9	1,5	7,9	10,2
7	12,1	12,7	0,2	9,6	8,9	10,7	7,2	6,5	7,7	0,2	4,9	11,2
8	13,8	15,2	40,6	9,3	9,1	9,0	5,7	12,7	8,9	3,8	4,7	12,5
9	14,6	16,9	0,0	11,2	6,6	18,5	14,3	18,5	14,5	9,0	16,3	14,1
10	17,5	16,2	0,0	11,5	7,8	23,9	19,8	49,8	17,6	79,4	40,9	18,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vertikalna struktura dohodkovnih virov, 1993												
decilna skupina	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Skupaj
1	2,2	2,1	11,9	5,9	13,5	3,3	9,7	0,4	3,6	0,3	1,6	3,5
2	4,6	4,8	16,9	8,1	12,7	3,3	12,9	2,4	0,6	0,2	1,4	5,7
3	6,3	5,5	10,1	9,4	10,4	3,7	8,5	2,2	3,5	0,0	3,5	6,7
4	7,8	7,1	13,8	8,6	10,0	6,8	13,1	3,3	1,4	0,9	3,5	7,8
5	9,8	9,3	12,8	9,3	9,5	5,7	11,5	3,3	0,0	0,1	4,5	9,0
6	9,6	9,0	10,1	11,1	11,0	11,0	10,0	3,9	1,9	4,8	6,5	9,5
7	10,5	11,9	6,4	11,6	11,2	9,9	7,2	7,5	2,1	4,6	8,4	10,3
8	13,3	13,1	4,8	12,6	7,8	10,9	5,9	10,4	1,5	7,0	12,0	12,3
9	15,9	17,8	10,4	12,6	7,6	20,7	9,5	20,7	3,0	14,2	13,3	15,2
10	19,9	19,4	2,7	10,8	6,2	24,7	11,7	46,0	82,5	67,8	45,5	20,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vertikalna struktura dohodkovnih virov, 1998												
decilna skupina	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Skupaj
1	1,9	2,2	14,5	5,0	12,6	7,1	19,0	1,9	0,8	0,0	11,0	3,7
2	4,1	4,5	14,5	7,4	14,7	8,3	19,3	6,1	1,6	0,6	8,5	5,9
3	5,6	6,4	8,1	8,0	11,9	6,4	12,7	6,0	3,7	0,0	8,1	6,7
4	7,8	9,5	12,0	8,3	12,2	9,1	9,7	6,0	4,0	3,3	10,7	8,3
5	10,1	11,6	14,0	10,6	10,8	12,3	12,4	9,3	6,4	1,5	13,5	10,5
6	10,2	11,6	9,3	10,8	10,0	9,2	15,2	9,3	6,4	0,1	9,1	10,4
7	11,3	12,4	10,4	12,1	9,7	8,7	5,1	10,1	11,8	6,3	7,6	11,3
8	13,5	13,6	7,0	10,4	6,5	10,6	3,5	10,9	9,0	3,0	6,5	11,9
9	14,4	13,8	6,1	12,5	6,1	14,2	1,7	12,0	15,3	12,7	18,0	13,1
10	21,2	14,3	4,1	14,8	5,5	14,1	1,4	28,4	41,1	72,6	7,0	18,2
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Legenda dohodkovnih virov:

- I - Dohodki iz delovnega razmerja
- II - Regresi, nadomestila za prevoz in prehrano in nagrade
- III - Nadomestila za nezaposlene
- IV - Pokojnina z dodatki
- V - Socialni in družinski prejemki
- VI - Dohodki iz občasnega dela
- VII - Dohodki iz kmetijstva
- VIII - Dohodki iz dejavnosti
- IX - Dohodki iz premoženja
- X - Dohodki iz premoženjskih pravic
- XI - Denarna nakazila in transferji med gospodinjstvi

Vir: APG 83, APG 93, APG 98, lastni izračuni.

5.4.2. Horizontalna struktura dohodkovnih virov

V tabeli 2 je prikazana horizontalna struktura dohodkovnih virov za leta 1983, 1993 in 1998, ki prikazuje razdelitev celotnega razpoložljivega dohodka gospodinjestev po posameznih dohodkovnih virih glede na decilne skupine.

- Najpomembnejši dohodkovni vir v vseh decilnih skupinah in vseh obravnavanih letih (izjema je prva decilna skupina v letu 1998, kjer prvo mesto pripada pokojninam in dodatkom) so bili dohodki iz delovnega razmerja, njihov delež pa je z rastočimi decilnimi skupinami naraščal. Kljub temu se je delež dohodkov iz delovnega razmerja v celotnem razpoložljivem dohodku gospodinjestev v posameznih decilnih skupinah, konkretno v prvi in deseti, tekom obdobja 1983-1998 zmanjševal. Tako so plače v letu 1983 predstavljale 40,6 odstotka razpoložljivega dohodka gospodinjestev v najnižji decilni skupini in 67,7 odstotka v najpremožnejši decilni skupini, v letu 1998 je ta delež v prvi decilni skupini znašal 25,9 odstotka, v najvišji decilni skupini pa se je znižal za 17,7 odstotnih točk. Prevlada ter hkrati zmanjševanje dohodkovnega vira dohodkov iz delovnega razmerja je razvidna tudi iz deleža, ki ga le-ta zavzema v skupnem razpoložljivem dohodku vseh gospodinjestev, vključenih v analizo, saj je le-ta v letu 1998 znašal 51,4 odstotka, medtem ko v letu 1983 69,5 odstotkov.
- Po velikosti so bile na drugem mestu pokojnine z dodatki. Njihov delež v skupnem razpoložljivem dohodku gospodinjestev se je v obdobju 1983-1998 povečal kar za 8,3 odstotne točke, kar predstavlja 56 odstotkov. Pri tem je zanimivo, da so pokojnine zabeležile veliko večji porast v dohodku najpremožnejših 10 odstotkih gospodinjestev (2-kratno povečanje), kot v prvi decilni skupini. Na drugi strani pa so bile najpomembnejši dohodkovni vir prve decilne skupine v letu 1998, iz česar je moč sklepati, da so prvo decilno skupino, torej najrevnejših 10 odstotkov, sestavljala pretežno gospodinjstva upokojujencev.
- Nadomestil za nezaposlene v letu 1983 "ni bilo", kar je posledica prikrite nezaposlenosti. V letu 1998 pa so predstavljala 1,6 odstotka skupnega razpoložljivega dohodka vseh gospodinjestev, z največjim deležem 6,1 odstotka v dohodku najrevnejših gospodinjestev.
- Delež dohodkov iz dejavnosti se je v najpremožnejši decilni skupini po vzponu iz 7,4 odstotka v letu 1983 na 14,5 odstotka v letu 1993, v letu 1998 vrnil na raven, ki jo je v skupnem dohodku teh gospodinjestev zavzemal v letu 1983. V skupnem razpoložljivem dohodku vseh gospodinjestev pa je v letu 1998 ta dohodkovni vir zavzemal 4,9 odstotkov, kar je v primerjavi z letom 1993 predstavljalo padec za 1,4 odstotne točke.
- Delež dohodkov iz premoženja in premoženjskih pravic je bil po pričakovanjih v vseh obravnavanih letih največji v razpoložljivih dohodkih najpremožnejših gospodinjestev. Dohodki iz premoženjskih pravic so tako svoj delež v razpoložljivem dohodku desete decilne skupine v obdobju 1983-1998 podvojili (iz 0,8 na 1,6 odstotka), delež dohodkov iz premoženja pa se je v istem obdobju povečal iz 0,1 na 0,9 odstotka.

- V obdobju tranzicije se je bistveno zmanjšal pomen denarnih nakazil in transferjev med gospodinjstvi. Leta 1993 so ti dohodki predstavljali 3,0 odstotka vseh dohodkov, leta 1998 pa 0,3 odstotka. Pri tem je zanimivo, da je bila koncentracija tega dohodkovnega vira v letu 1993 z 6,9 odstotki največja med najpremožnejšimi gospodinjstvi, v letu 1998 pa z 1,0 odstotka med najrevnejšimi, tj. v prvi decilni skupini. V deseti decilni skupini je delež tega dohodkovnega vira v tem letu znašal namreč le 0,1 odstotka.
- Tretji najpomembnejši vir dohodka najrevnejših gospodinjstev so v letu 1983 s 13,5 odstotnim deležem predstavljali dohodki iz kmetijstva, vendar se je pomen tega dohodkovnega vira tekom obravnavanega obdobja zmanjševal. V letu 1998 je tako tretje mesto pripadalo socialnim in družinskim prejemkom (14,7 odstotkov), četrto mesto pa prej omenjenim dohodkom iz kmetijstva.
- V deseti decilni skupini pa je bil v letu 1998 z 8,0 odstotki na tretjem mestu drugi dohodkovni vir, in sicer regresi, nadomestila za prevoz in prehrano in nagrade. Delež tega dohodkovnega vira se je v obdobju 1993-1998 dvakratno povečal tudi v skupnem razpoložljivem dohodku vseh gospodinjstev, vendar pa je bilo to povečanje v veliki meri posledica spremenjene metodologije (Stanovnik, 2001, str. 21).

Tabela 2: Horizontalna struktura dohodkovnih virov 1983, 1993 in 1998

Horizontalna struktura dohodkovnih virov, 1983												
decilna skupina	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Skupaj
1	40,6	2,4	0,0	30,3	8,6	1,9	13,5	0,8	0,1	0,0	1,8	100,0
2	54,0	2,0	0,0	28,9	6,3	1,3	5,1	0,3	0,2	0,0	1,9	100,0
3	62,9	2,9	0,1	21,2	3,2	1,2	4,9	1,5	0,1	0,0	2,0	100,0
4	69,9	2,8	0,0	18,6	3,0	0,7	3,0	0,2	0,2	0,1	1,4	100,0
5	73,6	2,9	0,0	14,8	2,6	0,9	3,7	0,3	0,2	0,0	1,0	100,0
6	73,2	3,0	0,0	14,6	1,8	0,8	3,5	1,4	0,0	0,0	1,6	100,0
7	75,6	3,5	0,0	12,7	1,9	1,2	2,6	1,6	0,1	0,0	0,9	100,0
8	77,0	3,8	0,0	11,1	1,7	0,9	1,8	2,7	0,1	0,1	0,8	100,0
9	71,7	3,7	0,0	11,7	1,1	1,6	4,0	3,5	0,1	0,1	2,4	100,0
10	67,7	2,8	0,0	9,4	1,0	1,6	4,4	7,4	0,1	0,8	4,7	100,0
Skupaj	69,5	3,1	0,0	14,8	2,3	1,2	4,0	2,7	0,1	0,2	2,1	100,0

Horizontalna struktura dohodkovnih virov, 1993												
decilna skupina	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Skupaj
1	34,6	3,0	5,0	33,3	10,9	2,4	8,5	0,7	0,1	0,0	1,3	100,0
2	44,6	4,3	4,4	28,3	6,3	1,5	7,0	2,7	0,0	0,0	0,7	100,0
3	51,9	4,2	2,3	28,0	4,4	1,5	4,0	2,1	0,1	0,0	1,6	100,0
4	55,4	4,6	2,6	22,0	3,7	2,3	5,2	2,7	0,0	0,1	1,4	100,0
5	59,7	5,3	2,1	20,5	3,0	1,6	3,9	2,3	0,0	0,0	1,5	100,0
6	55,7	4,8	1,6	23,3	3,3	3,0	3,3	2,6	0,0	0,2	2,1	100,0
7	55,8	5,9	0,9	22,4	3,1	2,5	2,2	4,6	0,0	0,2	2,5	100,0
8	59,5	5,4	0,6	20,4	1,8	2,3	1,5	5,3	0,0	0,3	3,0	100,0
9	57,7	6,0	1,0	16,6	1,4	3,6	2,0	8,6	0,0	0,4	2,7	100,0
10	54,7	4,9	0,2	10,7	0,9	3,2	1,8	14,5	0,6	1,5	6,9	100,0
Skupaj	55,0	5,1	1,5	19,9	2,8	2,6	3,1	6,3	0,1	0,5	3,0	100,0

Horizontalna struktura dohodkovnih virov, 1998												
decilna skupina	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Skupaj
1	25,9	6,2	6,1	31,3	14,7	3,0	9,2	2,5	0,1	0,0	1,0	100,0
2	35,1	7,7	3,8	28,9	10,7	2,2	5,9	5,0	0,1	0,0	0,5	100,0
3	43,0	9,8	1,9	27,7	7,7	1,5	3,4	4,4	0,2	0,0	0,4	100,0
4	48,3	11,7	2,3	23,2	6,4	1,7	2,1	3,5	0,2	0,2	0,4	100,0
5	49,7	11,4	2,1	23,3	4,5	1,8	2,1	4,3	0,2	0,1	0,4	100,0
6	50,3	11,4	1,4	23,9	4,1	1,4	2,6	4,3	0,2	0,0	0,3	100,0
7	51,6	11,2	1,4	24,7	3,7	1,2	0,8	4,3	0,4	0,2	0,2	100,0
8	58,0	11,6	0,9	20,2	2,3	1,4	0,5	4,4	0,3	0,1	0,2	100,0
9	56,6	10,8	0,7	22,2	2,0	1,7	0,2	4,5	0,5	0,4	0,5	100,0
10	60,0	8,0	0,3	18,8	1,3	1,2	0,1	7,6	0,9	1,6	0,1	100,0
Skupaj	51,4	10,2	1,6	23,1	4,3	1,5	1,8	4,9	0,4	0,4	0,3	100,0

Vir: APG 83, APG 93, APG 98, lastni izračuni.

Legenda dohodkovnih virov je podana na strani 27 pri vertikalni strukturi dohodkovnih virov.

5.5. Dohodkovna razpršenost

V tabeli 3 so predstavljeni deleži gospodinjstev, ki so prejela določen dohodkovni vir v letih 1983, 1993 in 1998. Največji delež gospodinjstev je po pričakovanjih prejelo dohodke iz delovnega razmerja. Prevlada tega dohodkovnega vira je bila namreč razvidna že iz horizontalne strukture dohodka.

- Iz tabele je razvidno, da se je število gospodinjstev, ki so prejela (vsaj eno) plačo v obdobju 1983-1998, zmanjšalo, in sicer iz 74,4 odstotkov na 70,9 odstotkov. Na drugi strani se je močno povečalo število gospodinjstev, ki so prejela pokojnino (za 31 odstotkov), ter število gospodinjstev, ki so prejela nadomestila za nezaposlene. Tudi pri ostalih dohodkovnih virih se je število gospodinjstev, ki so le-te prejela, povečalo. Pri socialnih in družinskih prejemkih se je število upravičenih gospodinjstev do tega vira dohodka močno povečalo v obdobju 1993-1998 (iz 21,5 odstotkov gospodinjstev na 47,3 odstotkov), več kot dvakratno povečanje števila gospodinjstev pa je bilo zabeleženo tudi pri dohodkih iz dejavnosti in dohodkih iz premoženjskih pravic. Povečanje je prisotno tudi pri številu gospodinjstev, ki so prejela dohodke iz premoženja (v letu 1993 0,7 odstotka vseh gospodinjstev in v letu 1998 14,7 odstotkov).³²
- Razporeditev gospodinjstev po posameznih dohodkovnih virih po decilnih skupinah (tabele so naveden v prilogi) pa nam poda še natančnejše podatke o številu gospodinjstev, ki so prejela določen dohodkovni vir. Tako je razvidno, da je v letu 1998 vsako tretje gospodinjstvo v prvi decilni skupini prejelo (vsaj eno) plačo ter s tem povezane regrese, nadomestila za prevoz in prehrano ter nagrade. Vsako peto gospodinjstvo je prejelo nadomestila za brezposelnost, vsako drugo pokojnino ter vsako četrto gospodinjstvo dohodke iz kmetijstva. Na drugi strani je bila situacija v najpremožnejši decilni skupini naslednja: štiri od petih gospodinjstev so bila deležna (vsaj ene) plače, vsako petindvajseto gospodinjstvo je prejelo nadomestila za brezposelnost, skoraj vsako drugo pokojnino, vsako peto gospodinjstvo je bilo deležno socialnih in družinskih prejemkov, vsako tretje dohodkov iz premoženja, vsako deseto gospodinjstvo pa je prejelo dohodke iz premoženjskih pravic.

Tabela 3: Deleži gospodinjstev, ki so prejela določen vir dohodkovni vir v letih 1983, 1993, 1998

leto	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
1983	74,4	51,8	0,1	39,1	21,8	8,6	13,5	4,0	1,3	0,7	12,1
1993	72,3	55,3	9,1	49,1	21,4	13,0	11,9	7,3	0,7	1,4	10,7
1998	70,9	69,4	9,9	51,3	47,3	11,7	10,1	9,9	14,7	1,8	6,4

Vir: APG 83, APG 93, APG 98, lastni izračuni.

Legenda dohodkovnih virov je podana na strani 28 pri vertikalni strukturi dohodkovnih virov.

5.6. Dohodkovna neenakost

V tabeli 4 je prikazana primerjava razpoložljivega dohodka na ekvivalentnega odraslega v letih 1993 in 1998 po decilnih skupinah ter realni indeks. Kot je razvidno iz skupnega realnega indeksa, je bil realni dohodek na ekvivalentnega odraslega v letu 1998 v primerjavi z letom 1993 višji za 22 odstotkov. Ob tem je zanimivo, da je bila najnižja realna rast zabeležena v deseti decilni skupini, in

³² Velik porast gospodinjstev, ki so prejela dohodke iz premoženja, je posledica certifikatske privatizacije, ki je čez čas omogočila tudi izplačevanje dividend (Stanovnik, Stropnik, 2001, str. 21).

sicer je bila le-ta 9,6 odstotkov nižja kot v prvi decilni skupini. Na osnovi tega lahko sklepam, da se je dohodkovna neenakost v tem obdobju zmanjšala.

Tabela 4: Primerjava razpoložljivega realnega dohodka (cene iz leta 1998) na ekvivalentnega odraslega po decilnih skupinah in realni indeks, 1993, 1998

decilna skupina	1993	1998	Indeks
1	305.478,0	361.035,6	118,2
2	461.577,8	566.446,4	122,7
3	550.646,1	683.948,3	124,2
4	626.498,9	773.650,7	123,5
5	702.291,3	871.957,6	124,2
6	783.773,4	975.159,9	124,4
7	878.245,2	1.091.144,5	124,2
8	1.008.307,1	1.221.278,7	121,1
9	1.213.367,7	1.417.368,5	116,8
10	1.901.115,3	2.031.061,0	106,8
Skupaj	830.770,2	1.013.937,6	122,0

Vir: APG 93, APG 98, lastni izračuni.

5.6.1. Ginijev koeficient, decilna razmerja in Lorenzova krivulja

V tabeli 5 so prikazani štirje sumarni kvantitativni kazalci dohodkovne neenakosti: Ginijev koeficient, Atkinsonov koeficient ter razmerji 90/10 in 80/20. Pri izračunu sem kot enote upoštevala gospodinjstva s pripadajočim ekvivalentnim dohodkom.

Vrednosti vseh izračunanih kazalcev kažejo, da se je dohodkovna neenakost v obdobju 1983 -1998 povečala. Pri tem je bilo najbolj občutno povečanje zabeleženo v obdobju 1983-1993, v drugem delu obravnavanega obdobja od leta 1993 do leta 1998 se je dohodkovna neenakost na osnovi izračunanih kazalcev sicer zmanjšala, vendar pa je kljub temu ostala višja od začetne ravni.

Tabela 5: Kazalci dohodkovne neenakosti 1983, 1993, 1998

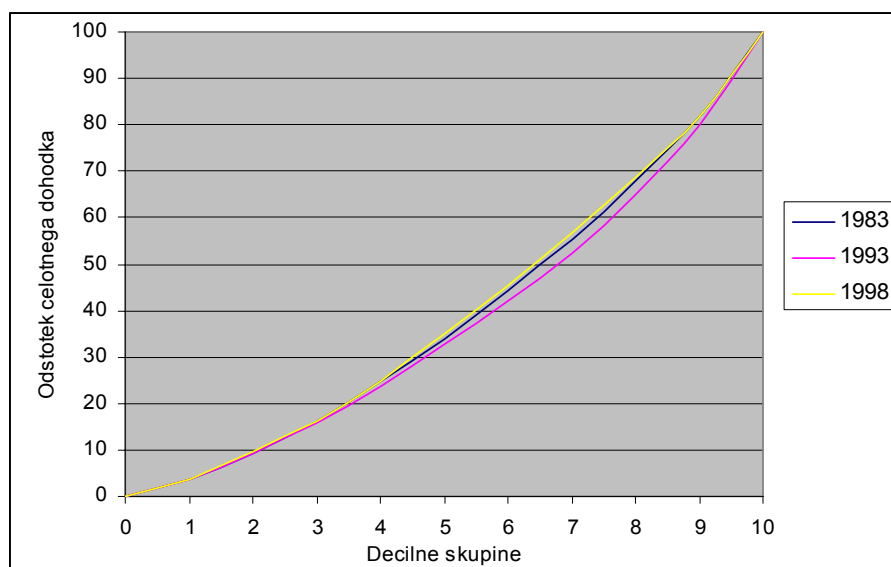
Kazalci dohodkovne neenakosti	1983	1993	1998
Ginijev koeficient	0,2483	0,2725	0,2512
Razmerje 90 / 10	3,0438	3,3753	3,2236
Razmerje 80 / 20	2,0709	2,1338	2,0507

Vir: APG 83, APG 93 APG 98, lastni izračuni.

- Vrednost Ginijevega koeficienta je z začetne ravni 0,2483 v letu 1983 narasla na 0,2725 v letu 1993 ter se nato v letu 1998 znižala na raven 0,2521, kar nakazuje na večjo enakost v razdelitvi dohodka v letu 1998 v primerjavi z letom 1993. Kljub temu pa je bila le-ta na koncu obravnavanega obdobja za 0,29 odstotne točke, tj. za 1,17 odstotka višja kot na začetku.
- Razmerje 90/10, ki nam pove, s kolikokratnikom razpoložljivega dohodka gospodinjstva prve decilne skupine je razpolagalo gospodinjstvo desete decilne skupine, prav tako nakazuje na povečanje neenakosti. V letu 1983 so namreč najpremožnejša gospodinjstva v deseti decilni skupini razpolagala s 3,04-kratnikom ekvivalentnega dohodka gospodinjstev prve decilne skupine, v letu 1993 je razmerje med dohodkom gospodinjstva desete in prve decilne skupine naraslo na 3,37 ter se na koncu obdobja v letu 1998, ustalilo na malenkostno nižji ravni in sicer pri vrednosti 3,2236.

- Tudi kvintilno razmerje 80/20, ki v nasprotju z decilnim razmerjem 90/10, ne upošteva skrajnih vrednosti, kaže enako gibanje dohodkovne neenakosti kot zgoraj razložena kazalca. V letu 1983 je tako gospodinjstvo v peti kvintilni skupini razpolagalo z 2,07-kratnikom dohodka gospodinjstva prve kvintilne skupine. V letu 1993 se je razmerje povečalo na 2,1338 in v letu 1998 padlo na 2,0507, kar je sicer malenkostno več kot v letu 1983.

Slika 4: Lorenzova krivulja: kumulativna porazdelitev dohodka 1983, 1993, 1998

Vir: APG 83, APG 93, APG 98, lastni izračuni.

Tudi iz Lorenzove krivulje je, tako kot pri predhodno prikazanih rezultatih Ginijevega koeficienta in decilnega ter kvintilnega razmerja razvidno, da je bila dohodkovna neenakost največja v letu 1993.³³ Iz zgornjega prikaza distribucije dohodka je razvidna tudi slabost tega grafičnega orodja: krivulji za leto 1983 in 1998 se ločita le v osrednjem delu distribucije in kot taki ne omogočata podaje verodostojne ocene o tem, ali je bila neenakost večja v prvem ali drugem obravnavanem letu.

5.6.2. Dekompozicija neenakosti po posameznih dohodkovnih komponentah

V tabeli 6 so predstavljeni koeficienti koncentracije posameznih virov dohodka in njihovi deleži v celotnem razpoložljivem dohodku. Kot je razvidno iz rezultatov, so imeli v letu 1998 štirje dohodkovni viri značaj absolutnih izenačevalcev dohodka.³⁴ To so bili: nadomestila za brezposelne, socialni in družinski prejemki, dohodki iz kmetijstva ter denarna nakazila in transferji med gospodinjstvi. To z drugimi besedami pomeni, da so revnejši v absolutnih zneskih, prejeli več teh dohodkovnih virov.

³³ Lorenzova krivulja za leto 1993 leži "najnižje".

³⁴ Dohodkovni vir je absolutni izenačevalec dohodka, ko je njegov koeficient koncentracije negativen.

➤ KOEFICIENTI KONCENTRACIJE IN DELEŽI DOHODKOVNIH VIROV

Tabela 6: Koeficienti koncentracije in deleži dohodkovnih virov v celotnem razpoložljivem dohodku gospodinjstev, 1983, 1993, 1998

Dohodkovni vir	Koeficienti koncentracije			Delež dohodkovnega vira		
	1983	1993	1998	1983	1993	1998
I dohodki iz delovnega razmerja	0,3060	0,3222	0,3521	0,6950	0,5500	0,5143
II regresi, nadomestila za prevoz in prehrano, nagrade	0,3182	0,3376	0,2699	0,0310	0,0509	0,1022
III nadomestila za nezaposlene	-0,1452	-0,1841	-0,1730	0,0001	0,0149	0,0156
IV pokojnina z dodatki	0,0098	0,1008	0,1589	0,1481	0,1990	0,2312
V socialni in družinski prejemki	-0,1117	-0,0946	-0,1387	0,0234	0,0284	0,0433
VI dohodki iz občasnega dela	0,3162	0,4006	0,1439	0,0121	0,0263	0,0154
VII dohodki iz kmetijstva	0,1265	-0,0064	-0,3284	0,0396	0,0310	0,0180
VIII dohodki iz dejavnosti	0,7454	0,6441	0,3478	0,0267	0,0633	0,0485
IX dohodki iz premoženja	0,0979	0,6569	0,0532	0,0011	0,0014	0,0040
X dohodki iz premoženjskih pravic	0,8912	0,8046	0,8426	0,0018	0,0045	0,0040
XI denarna nakazila in transferji med gospodinjstvi	0,4180	0,5432	-0,0069	0,0209	0,0304	0,0035

Vir: APG 83, APG 93, APG 98, lastni izračuni.

- Po velikosti in pomenu so bili na prvem mestu dohodki iz kmetijstva, pri katerih se je tekom obdobja 1983-1998 spremenil tudi značaj izenačevalcev dohodka. V letu 1983 je bil namreč koeficient koncentracije tega dohodkovnega vira pozitiven, a manjši od Ginijevega koeficienta, kar napeljuje na zaključek, da so imeli dohodki iz kmetijstva v tem letu značaj relativnih izenačevalcev dohodka (v absolutnem znesku so revnejša gospodinjstva prejela manj teh dohodkov, vendar pa so le-ti v njihovem celotnem dohodku predstavljali večji delež kot pri premožnejših gospodinjstvih).
- Drugi najpomembnejši absolutni izenačevalec dohodka so bila nadomestila za brezposelnost. Gibanje tega dohodkovnega vira je bilo tekom obravnavanega obdobja stanovitno, in sicer je ves čas predstavljal večji absolutni del dohodkov revnejših gospodinjstev.
- Na tretjem mestu so bili socialni in družinski prejemki, na četrtem pa denarna nakazila in transferji med gospodinjstvi, pri katerih je bil zabeležen tudi največji preobrat. V letu 1983 in 1993 je bila namreč vrednost koeficienta koncentracije večja od Ginijevega koeficienta istega leta, iz česar je moč sklepati, da so bili bogatejši deležni večjega obsega teh dohodkov.
- Med relativnimi izenačevalci dohodka³⁵ bi izpostavila pokojnine, predvsem zaradi njihovega pomembnega deleža v skupnem razpoložljivem dohodku, ki je v letu 1998 znašal 23,1 odstotka. Njihova "vloga"³⁶ pri zmanjševanju neenakosti se je tekom obravnavanega obdobja zmanjševala, saj so vrednosti koeficientov koncentracije naraščale. Kljub temu pa je bil v celotnem obdobju ta dohodkovni vir v relativnem smislu pomembnejši za revne kot za bogate. Rezultat je v skladu s pričakovanji, saj so bile pokojnine v Slovenji izključno pokojnine iz javnega sistema.

³⁵ O relativnem izenačevalcu dohodka govorimo, ko je vrednost koeficienta koncentracije obravnavanega dohodkovnega vira sicer pozitivna, a manjša od Ginijevega koeficienta.

³⁶ Dejanski doprinos posameznega vira k dohodkovni neenakosti je predstavljen v naslednji točki, kjer so koeficienti koncentracije posameznih dohodkovnih virov ponderirani z deležem teh virov v celotnem dohodku.

- V vseh obravnavanih letih so imeli največjo vrednost koeficienta koncentracije dohodki iz premoženjskih pravic, ki je stalno presegala vrednost 0,8. Na drugi strani je zanimiv podatek o deležu tega dohodkovnega vira, ki ni nikoli presegel 0,4 odstotka skupnega razpoložljivega dohodka, s pričakovano koncentracijo v zadnji decilni skupini (72,6 odstotkov dohodkovnega vira je pripadalo v letu 1998 desetim odstotkom najpremožnejših gospodinjstev).³⁷
- Zanimiv podatek kažejo koeficienti koncentracije dohodkov iz dejavnosti, katerih vrednost se je v obdobju 1983-1998 konstantno in drastično zmanjševala ter tako na koncu obdobja dosegla manj kot polovico začetne vrednosti. To hkrati s podatki iz horizontalne strukture dohodkovnih virov nakazuje na močen padec tega vira dohodka v dohodku bogatejših.

➤ ABSOLUTNI IN RELATIVNI PRISPEVKI VIROV DOHODKA K CELOTNI DOHODKOVNI NEENAKOSTI

Iz tabele 7 je očitno, da so bili dohodki iz zaposlitve tisti dohodkovni vir, ki je v absolutnem (in relativnem) smislu največ prispeval k celotni dohodkovni neenakosti. Relativni prispevek plač k dohodkovni neenakosti se je iz leta v leto zmanjševal in bil tako v leto 1998 za približno 16 odstotkov manjši kot v letu 1983. Drugi in tretji dohodkovni vir po pomenu sta bila pokojnina in regresi ter nadomestila za prevoz in nagrade, pri čemer sta oba s pozitivnim predznakom. Absolutni doprinos pokojnin je bil v letu 1998 0,0367, relativni pa 14,6 odstotkov. Kot je bilo že omenjeno, so bila nadomestila za brezposelne, socialni in družinski prejemki,³⁸ dohodki iz kmetijstva in denarna nakazila v letu 1998 absolutni izenačevalci neenakosti, kar je razvidno tudi iz njihovih absolutnih in relativnih prispevkov k neenakosti, saj so vrednosti le-teh negativne, a nizke.

Tabela 7: Absolutni in relativni prispevki posameznih dohodkovnih virov k celotni dohodkovni neenakosti – po Raovi dekompoziciji, 1983, 1993, 1998

Dohodkovni vir	Absolutni prispevek			Relativni prispevek		
	1983	1993	1998	1983	1993	1998
I dohodki iz delovnega razmerja	0,2127	0,1772	0,1811	0,8567	0,6504	0,7209
II regresi, nadomestila za prevoz in prehrano, nagrade	0,0099	0,0172	0,0276	0,0397	0,0631	0,1097
III nadomestila za nezaposlene	0,0000	-0,0027	-0,0027	-0,0001	-0,0100	-0,0107
IV pokojnina z dodatki	0,0014	0,0200	0,0367	0,0058	0,0736	0,1462
V socialni in družinski prejemki	-0,0026	-0,0027	-0,0060	-0,0105	-0,0099	-0,0239
VI dohodki iz občasnega dela	0,0038	0,0105	0,0022	0,0155	0,0387	0,0088
VII dohodki iz kmetijstva	0,0050	-0,0002	-0,0059	0,0202	-0,0007	-0,0236
VIII dohodki iz dejavnosti	0,0199	0,0407	0,0169	0,0803	0,1495	0,0672
IX dohodki iz premoženja	0,0001	0,0009	0,0002	0,0004	0,0033	0,0008
X dohodki iz premoženjskih pravic	0,0016	0,0036	0,0034	0,0064	0,0133	0,0134
XI denarna nakazila in transferji med gospodinjstvi	0,0087	0,0165	-0,000024	0,0351	0,0606	-0,0001

Vir: APG 83, APG 93, APG 98, lastni izračuni.

³⁷ Podatek izvira iz vertikalne strukture dohodkovnih virov 1998 v poglavju Struktura dohodkov po posameznih dohodkovnih virih.

³⁸ Dohodkovna komponenta socialni in družinski prejemki je že po svoji naravi absolutni dohodkovni izenačevalec. Če rezultati analize tega ne bi dokazovali, bi bil s tem zanikan sam namen teh transferjev oziroma bi bil to dokaz zelo slabe ciljnosti le-teh (Stanovnik, Stropnik, 1998, str. 24).

5.6.3. Atkinsonov koeficient

V podpoglavju 4.6.1. so bile predstavljene Lorenzove krivulje kumulativne razporeditve dohodka po decilnih skupinah, iz katerih je bilo razvidno, da krivulji za leti 1983 in 1998 sovpadata na večjem delu distribucije, kar posledično lahko tudi pomeni, da se le-ti na določenem odseku sekata. V takem primeru teorija predlaga uporabo Atkinsonovega koeficienta, saj je njegova poglavitna prednost v primerjavi z razširjenim Ginijevim koeficientom ravno v tem, da omogoča primerjavo porazdelitev, kjer se Lorenzovi krivulji sekata.

Tabela 6: Atkinsonov koeficient in enakomerno porazdeljen ekvivalentni dohodek pri različnih vrednostih stopnje averzije do neenakosti 1983, 1993, 1998

Atkinsonov koeficient	1983	1993	1998
$A (e=2)$	0,3501	0,2017	0,3323
$A (e=0,5)$	0,0777	0,0836	0,0728

Vir: APG 83, APG 93 APG 98, lastni izračuni.

Za izračun Atkinsonovega koeficienta sem v skladu s teorijo izbrala dve stopnji averzije do neenakosti, in sicer 0,5 in 2. To pomeni, da se izračunani koeficienti nanašajo na 2 hipotetični družbi, v kateri je ena manj (v primeru, ko je $\varepsilon = 0,5$) in druga bolj ($\varepsilon = 2$) nenaklonjena k dohodkovni neenakosti znotraj nje. Z drugimi besedami, v primeru, ko je uporabljena stopnja averzije k neenakosti $\varepsilon = 2$, sem predpostavila večjo egalitarnost v družbi. V skladu z zgornjo opredelitvijo so tako vrednosti Atkinsonovega koeficienta pri nižji stopnji averzije k dohodkovni neenakosti že a priori nižje kot pri višji ε .

Vrednost koeficientov je do določene mere v nasprotju s pričakovanji, zasnovanimi na osnovi izračunanega Ginijevega koeficienta. V primeru $\varepsilon = 2$, je vrednost koeficienta namreč najnižja v letu 1993 ($A_{\varepsilon=2} = 0,2017$), kar pomeni, da ta mera nakazuje na najmanjšo neenakost v razdelitvi dohodka ravno v tem letu. Če pa primerjam celotno obdobje 1983-1998, se je na osnovi tega kazalca neenakost zmanjšala oziroma se je enakost v razdelitvi dohodkovnih virov med gospodinjstvi povečala, in sicer za 5 odstotkov vrednosti iz leta 1983.

V primeru, ko je bila predpostavljena manjša mera egalitarnosti v družbi in posledično uporabljena nižja stopnja ε , pa so rezultati bolj v skladu z rezultati Ginijevega koeficienta. Neenakost se je v obdobju 1983-1993 povečala in se do leta 1998 zopet zmanjšala, in sicer pod začetno raven iz leta 1983, vendar je razlika minimalna.

5.6.4. Mere splošne entropije

V tem delu bom v skladu s predstavljenimi merami neenakosti v tretjem poglavju predstavila tri predstavnike mer splošne entropije. Ker sta dve meri logaritemski (MLD in Theilov indeks), je primerno omeniti, da med skupnimi dohodki gospodinjstev ni negativnih dohodkov. V letih 1983 in

1993 je eno gospodinjstvo prejelo 0 enot dohodka in za rešitev tega problema sem predpostavila dohodek v višini enega tolarja, kar ne predstavlja velike napake.

Pri izračunu MLD in Theilovega indeksa, ki sta logaritemski funkciji, se lahko uporabljajo desetiški ali naravni logaritmi. V literaturi se uporabljata oba načina, pri čemer uporaba navadnih logaritmov pripelje do nižjih rezultatov (Kolenko, 2003, str. 32). Pri svojih izračunih sem se odločila za uporabo naravnih logaritmov.

Tabela 7: Trije predstavniki mer splošne entropije za leta 1983, 1993, 1998

Mere splošne entropije	1983	1993	1998
<i>MLD</i>	0,1738	0,1805	0,1624
<i>Theilov indeks</i>	0,1520	0,1707	0,1417
<i>HSCV</i>	0,5716	0,6457	0,5428

Vir: APG 83, APG 93 APG 98, lastni izračuni.

5.6.5. Primerjava rezultatov mer neenakosti

Ginijev koeficient, Atkinsonov koeficient pri stopnji averzije k neenakosti $\varepsilon = 2$, decilno in kvartilno razmerje ter trije predstavniki iz družine mer splošne entropije (MLD, Theilov indeks in HSCV) nakazujejo na povečanje neenakosti v obdobju 1983-1993 ter nato zmanjšanje le-te v letu 1998. Drugačno gibanje distribucije dohodka med gospodinjstvi kaže le Atkinsonov koeficient pri $\varepsilon = 2$, saj predpostavlja zmanjšanje neenakosti v letu 1993 v primerjavi z letom 1983 ter nato povečanje v letu 1998.³⁹

Pri tem so bile vrednosti vseh treh predstavnikov mer splošne entropije na koncu obdobja (v letu 1998) nižje od začetne vrednosti, iz česar bi lahko sklepali, da se je neenakost zmanjšala. Do enakega zaključka pridemo tudi na osnovi gibanja Atkinsonovega kazalca (tako pri $\varepsilon = 2$ kot pri $\varepsilon = 0,5$) in kvartilnega razmerja 80/20, medtem ko Ginijev koeficient in decilno razmerje 90/10 nakazujeta na večjo raven neenakosti v distribuciji ekvivalentnega dohodka med gospodinjstvi v letu 1998 v primerjavi z letom 1983.

6. SKLEP

V diplomskem delu sem se posvetila neenakosti v razdelitvi dohodka. Le-to sem v prvem delu predstavila z družbenosocialnega vidika, čemur je glede na obravnavano obdobje v drugem delu, kjer sem distribucijo dohodka proučevala na primeru Slovenije v obdobju 1983-1998, sledil pregled značilnosti in posebnosti v razdelitvi dohodka v socialističnih gospodarstvih.

³⁹ Glede na vrednosti ostalih koeficientov in dejstva, da le Atkinsonov koeficient preko subjektivne izbire vrednosti ε omogoča vključitev normativne presoje o družbeni blaginji, lahko domnevam, da je bila predpostavljena stopnja averzije previsoka. Z drugimi besedami, proučevana družba ni egalitarna v tako visoki meri, kot to predpostavlja $\varepsilon = 2$.

V drugem, empiričnem delu, sem poleg najpogostejše uporabljenih indikatorjev dohodkovne neenakosti, kot so Ginijev koeficient, decilno in kvartilno razmerje, uporabila tudi javnosti malo manj znane kazalce, to so: Atkinsonov koeficient in tri predstavnike iz družine mer splošne entropije. Uporaba različnih mer neenakosti je pripomogla k večji kredibilnosti dobljenih rezultatov, saj vsi izkazujejo enak trend gibanja neenakosti.

V skladu s predstavljenimi skupnimi značilnostmi tranzicijskih držav, ki so v začetku devetdesetih let stopile na pot transformacije iz socialističnega v tržno gospodarstvo, nam tudi izračunani koeficienti v drugem delu diplomske naloge nakazujejo na povečanje dohodkovne neenakosti v Sloveniji v obdobju od 1983 do 1993 ter nato zmanjšanje do leta 1998. Največja raven neenakosti v razdelitvi dohodka je bila tako zabeležena v letu 1993. Pet let kasneje se je le-ta vrnila na nivo iz leta 1983, vendar z bistveno drugačno strukturo dohodka, pri čemer bi izpostavila eno od ključnih sprememb, in sicer »pojav« dohodkovnega vira nadomestila za brezposelne.

V kontekstu s teorijo neenakosti je znano, da razlike v razdelitvi dohodka med posamezniki, gospodinjstvi ali državami, v primeru, ko le-te izvirajo iz večje produktivnosti ter večje angažiranosti, ne vsebujejo negativnega prizvoka. Problem se pojavi, ko te razlike pripeljejo do segregacije posameznikov ali skupin pri dostopu do dobrin, ki bi morale biti dostopne vsem članom določenega okolja. Pri tem se v literaturi izpostavlja problem dostopa do zdravstvene oskrbe; opravljene so bile študije, ki dokazujejo pozitivno korelacijo med večjo dohodkovno neenakostjo in višjo stopnjo smrtnosti ter obolelosti prebivalstva. Dokazano je bilo, da države z višjim BDP na prebivalca in večjo dohodkovno neenakostjo dosegajo nižjo pričakovano življenjsko dobo kot države z nižjim BDP na prebivalca in manjšimi razlikami v razpoložljivih dohodkih (Daniels, 2000).

Omejen dostop do zdravstvene oskrbe pa je le ena od možnih posledic velikih razlik v razdelitvi dohodka, ki so podrobneje razložene v prvem delu diplomskega dela. Neenakost je namreč interdisciplinarna problematika, ki vpliva tako na ekonomski, družbeni in socialni status posameznika ali družbe. Zato naj zaključim z mislijo bivšega predsednika Združenih držav Amerike Roosevelta, ki na slikovit način opredeljuje bistvo gospodarskega in družbenega napredka, ki sta bila že v njegovih časih determinirana tudi z razdelitvijo dohodka:

»Razvoj in napredek nista razvidna iz povečanja bogastva premožnih, pač pa iz tega, v kolikšni meri je družba zmožna izboljšati materialni položaj tistih, ki imajo premalo.«⁴⁰

⁴⁰The test of our progress is not whether we add more to the abundance of those who have much; it is whether we provide enough for those who have too little (<http://www.inequality.org/quotesfr.html>).

7. LITERATURA

1. Borooah Vani K.: Growth, Unemployment, Distribution and Government. Essays on current economic issues, New York, MacMillan Press Ltd, 1996. 235 str.
2. Cantarutti Aleš: Cilji makroekonomske politike Slovenije. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1997. 71 str.
3. Dragulescu A., Yakovenko V.M.: Evidence for the exponential distribution of income in the USA. The European Physical Journal B, New York, 2000. 5 str.
4. Eatwell John: Iz tranzicije v evropsko povezovanje: oblikovanje prihodnosti srednje in vzhodne Evrope. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1996. 269 str.
5. Ferreira Francisco H.G.: Inequality and Economic Performance – a Brief Overview to Theories of Growth and Distribution. World Bank, 1999, 16 str.
[URL: <http://www.worldbank.org/poverty/inequal/index.htm>], 20.8.2003.
6. Glas Miroslav: Seminar pri politični ekonomiji 2: Razdelitev in neenakost (empirični vidiki). Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1991. 32 str.
7. Hanžek Matjaž: Equity is efficient! DR, Ljubljana, XV (1999) 30-31, str. 176-185.
8. Hanžek Matjaž, et al.: Poročilo o človekovem razvoju – Slovenija 1998. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj, 1998. 109 str.
9. Hanžek Matjaž, et al.: Poročilo o človekovem razvoju – Slovenija 2000-2001. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj, 2001. 135 str.
10. Ingham Barbara: Poverty, inequality and the distribution of income. Economics and Development. New York, McGraw-hill Book Company, 1995. 240 str.
11. Kolenko Aleš: Dekompozicija mer neenakosti. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 40 str.
12. Kump Nataša: Progresivnost neposrednih davčnih obremenitev fizičnih oseb v Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 80 str.
13. Lewis Tom: The Growing Gap Between Rich and Poor.
[URL: <http://www.globalpolicy.org/soecon/inequal/2003/0801gap.htm>], 1.8.2003
14. Loungani Prakash: Inequality – Now you see it, now you don't. Finance & Development, 2003.
[URL: <http://www.globalpolicy.org/soecon/inequal/2003/0801gap.htm>], 15.9.2003.
15. Making transition work for everyone. Washington, World Bank, 2000. 524 str.
16. Mesner Aleš: Gospodarska tranzicije držav Centralne in Vzhodne Evrope: primerjava Slovenije in Češke. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1998. 46 str.

17. Milanović Branko: Explaining the Increase in Inequality during the Transition. Washington, The World Bank Development Research Group, 1998. 41 str.
18. Milanović Branko: Income, Inequality and Poverty during the Transition from Planned to Market Economy. Washington, World Bank, 1998. 237 str.
19. Mrzlikar Ana: Socialne posledice tranzicije s poudarkom na zaposlovanju. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2001. 74 str.
20. Norman Daniels, et al: The Inequality and Health Link: Pro and Con.
[URL: <http://www.inequality.org/dkkfr.html>], 10.8.2000.
21. Oražem Peter, Vodopivec Milan: Winners and losers in transition: returns to education, experience and gender in Slovenia. Washington, World Bank, 1994. 58 str.
22. Stanovnik Tine, Cirman Andreja: Izdatkovna struktura revnejših slovenskih gospodinjstev. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2000. 39 str.
23. Stanovnik Tine, Stropnik Nada: Boj proti revščini in socialni izključenosti – Primer Slovenije. Ljubljana, Mednarodna organizacija dela, Skupina za Srednjo in Vzhodno Evropo, 2002. 109 str.
24. Stanovnik Tine, Stropnik Nada: Vpliv socialnih transferjev na revščino in dohodkovno neenakost v Sloveniji: Primerjava predtranzicijskega in potranzicijskega obdobja. Ljubljana, SOCO Program, 1998. 33 str.
25. Stanovnik Tine: Dohodki, dohodkovna neenakost in trg dela v Sloveniji: pred tranzicijo in tranzicija. IB revija, Ljubljana, 2001. Str. 14-29.

PRILOGA

Tabela 1: Dohodkovni deleži po decilnih skupinah

decilna skupina	1983	1993	1998
0	0,0	0,0	0,0
1	3,807	3,533	3,703
2	9,294	9,230	9,631
3	16,261	15,907	16,323
4	24,606	23,680	24,601
5	34,060	32,716	35,059
6	44,251	42,179	45,483
7	55,401	52,493	56,776
8	67,876	64,805	68,716
9	82,020	79,974	81,785
10	100,0	100,0	100,0

Vir: APG 83, APG 93, APG 98, lastni izračuni.

Tabela 2: **Deleži gospodinjestev po decilnih skupinah, ki so prejemale dohodkovne vire I-XI ,1983**

decilna skupina	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
1	38,9	22,6	0,0	54,6	34,3	6,5	36,1	1,3	0,8	0,0	13,8
2	53,9	33,8	0,0	56,7	31,5	6,6	18,1	2,0	2,0	0,3	10,1
3	66,1	42,6	0,3	46,6	25,4	9,0	16,0	1,8	0,0	0,0	14,0
4	76,7	51,6	0,0	45,6	25,6	5,8	12,0	1,3	2,3	0,3	11,3
5	82,7	56,1	0,3	36,8	22,8	6,5	11,3	2,3	2,3	0,3	10,5
6	82,2	61,9	0,3	36,8	20,3	7,5	11,0	4,3	1,3	0,5	12,3
7	82,5	62,7	0,3	30,3	17,3	11,3	7,8	4,3	1,3	0,3	10,5
8	87,7	63,9	0,3	28,8	15,3	8,3	6,5	6,0	0,8	0,8	10,3
9	85,5	61,4	0,0	28,6	13,8	14,5	9,5	7,8	1,3	1,0	12,0
10	87,3	60,9	0,0	26,2	12,2	9,7	6,2	9,5	1,0	4,0	15,7
Skupaj	74,4	51,8	0,1	39,1	21,8	8,6	13,5	4,0	1,3	0,7	12,1

Vir: APG 83, APG 93, APG 98, lastni izračuni.

Tabela 3: **Deleži gospodinjestev po decilnih skupinah, ki so prejemale dohodkovne vire I-XI ,1993**

decilna skupina	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
1	43,7	29,3	11,7	59,9	37,1	10,8	27,0	1,0	1,3	0,3	10,1
2	61,2	47,8	16,8	61,8	32,6	9,0	20,2	4,4	0,3	0,3	7,5
3	64,8	47,5	8,6	58,3	27,2	9,3	14,5	3,7	0,6	0,0	9,0
4	73,2	53,7	12,5	48,5	22,6	11,3	13,7	4,6	0,3	0,6	7,6
5	81,6	60,7	11,6	48,5	22,9	12,5	11,3	4,2	0,0	0,3	8,9
6	74,0	57,9	8,7	50,5	21,5	15,5	8,7	4,5	0,3	0,6	11,3
7	77,0	61,7	5,8	47,9	19,3	13,2	7,1	7,1	0,6	0,6	12,9
8	83,0	64,5	5,4	47,2	10,2	13,7	5,7	9,3	0,3	2,1	14,6
9	80,1	64,5	6,7	37,2	11,4	18,8	6,5	15,5	0,9	2,1	11,4
10	82,0	62,7	2,9	31,7	11,1	15,5	5,4	18,7	2,2	7,3	13,6
Skupaj	72,3	55,3	9,1	49,1	21,4	13,0	11,9	7,3	0,7	1,4	10,7

Vir: APG 83, APG 93, APG 98, lastni izračuni.

Tabela 4: **Deleži gospodinjstev po decilnih skupinah, ki so prejemale dohodkovne vire I-XI ,1998**

decilna skupina	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
1	36,7	34,0	19,6	55,0	52,9	9,4	24,9	3,7	3,9	0,0	5,5
2	55,1	52,0	16,0	57,5	56,4	11,8	17,3	9,5	6,8	0,5	6,6
3	61,3	57,8	8,2	56,2	51,5	9,0	10,9	8,0	10,1	0,0	6,9
4	75,1	73,5	12,5	53,2	59,3	10,4	11,2	7,6	9,2	0,5	7,6
5	76,6	76,4	12,4	50,4	54,2	12,2	11,5	11,5	12,9	0,5	6,7
6	75,8	74,6	8,7	51,7	52,9	12,5	11,2	9,4	15,0	0,5	7,1
7	78,4	77,7	9,4	53,1	44,2	11,2	5,6	10,4	17,0	1,5	5,1
8	83,8	83,3	4,7	44,5	43,2	11,3	3,4	11,0	21,5	1,3	5,5
9	81,9	81,4	4,1	47,3	34,9	15,1	3,0	12,2	21,4	4,1	6,2
10	83,5	83,0	3,2	43,6	22,1	13,8	1,3	16,2	29,5	10,1	6,9
Skupaj	70,9	69,4	9,9	51,3	47,3	11,7	10,1	9,9	14,7	1,8	6,4

Vir: APG 83, APG 93, APG 98, lastni izračuni.